

8.12.185

AR
Pr. R. Kretzwaldt van
Eesti NSV Riiklik
Raamatukogu

ERK

4

SISU

Ü. MARAMAA: RAHVUSLIKUST USUTUNNISTUSEST	153
J. KOKK: RAHVUSTERVIKLUSE PROPAGANDA SISEPOLIITILISE TEGURINA	155
U. PARREST: MÖTTEID MEIE STRATEEGILISIST PROBLEEMEST	159
J. ROOS: DR. JAKOB HURDA RAHVUSLIKUST HOLAKUST	166
E. HIIDNA: KEHTIVAST KOOSOLEKUTE KORRALDUSEST	173
E. SALUMAA: PIIBEL JA TÄNAPÄEV	178
O. LOO: LIIGKASULISEST ÄRITSEMISEST MEIE TEKSTILKAUBAN- DUSES	185

SISEPOLIITILINE RINGVAADE

JUH. VD.: KITSAD KOOLIUKSED	187
„ RIIGIKOGU KOKKUKUTSUMISEST	188
„ FASSAAD JA SISU	189
„ ERAKORRALISE AJA KORRALDUSI	191
E. S.: ERAPOOLETUS KOHUSTAB	192

MAJANDUSLIK RINGVAADE

T. KAUDMA: MAJANDUS UUES OLUKORRAS	193
V. M.: SÕDA JA HINNAD	195
„ „FRONDISÕDURID“ MAJANDUSE ALAL	196

VÄLISPOLIITILINE RINGVAADE

J. UDUMÄE: SÕDIJAD JA ERAPOOLETUD	197
„ POOLA SAATUS	199

ÜLD-, MAJANDUS- JA KULTUURPOLIITILINE AJAKIRI

TALLINNA EESTI RAHVUSLASTE KLUBI HAALEKANDJA

NR. 4 (62) 1939 VII AK.

RAHVUSLIKUST USUTUNNISTUSEST.

Eesti on eestlase kodumaa ja ainult eestlastel on õigus olla sellel pinnal valitsevaks rahvaks. See maa on 90 prots. ulatuses asustatud eestiverelisest rahvast, selle maa harimisel ja ülesehitamisel ei ole voolanud hiigi ja selle maa kaitsmisel ei ole voolanud verd ühelgi teisel rahval rohkem kui eestlastel. Oma tööga on praeguse eestlaste põlve eelkäijad võimaldanud olemasolu ka endistele võõraverelistele valitsejatele. Sellepärast peremeheõigused Eesti pinnal võivad kuuluda ainult eestlastele!

Eestlaste ajalugu, olgu ta paiguti ka väga kurb, on siiski visa, elujõulise ja andeka rahva ajalugu. Raskemadki olud ei ole jaksanud hävitada eestlasi kui rahvast, iga vabam arenemise ning avaldamise võimalus, niikaugele kui pilk ulatub vaatama tagasi, on kujunenud ikka eestlaste rahvuslikuks tõusuks, ning iseseisvuse ajajärgus, millal eestlaste andekus sai vaba tegevusloa, on saavutatud suhteliselt lühikese ajaga oma elu korraldamise alal tulemusi, mis võõraid täidab imetlusega. Ei ole põhjust langetada silmi eestlaste mineviku pärast, sest alles sellel tagapõhjal tõusevad õieti esile eestlaste kui rahva silmapaistvad omadused ja saavutised. — Kui palju on maailmas neid rahvaid, kes täiesti pühituna vabade rahvaste perest, sinna niivõrd pika ajavahemiku järele on saanud jälle tagasi?

Eestlaste ülesanne rahvusena on käia auga oma teed, uhkelt tunnistades põliselt omaks üht maakera tükki meie päikese all. Eestlaste tee läheb hallist minevikust kaugesse tulevikku ja iga põlv sellel teel peab olema nagu tugev lüli hea sepa poolt taotud ahelas. — Meil ei ole muid nõudmisi väljapoole, kui ainult see, et meid jäetagu rahule ning lastagu segamatult käia oma teed. Küll aga on meil nõudmisi sissepoole!

Meie peame kõrgeks ja samaväärseks oma rahvust ja ei tunnusta mingeid ülemusrahvusi ja alamusrahvusi! Peame normaalseks vahekordi teiste rahvustega ainult samaväärsuse pinnal. Kes aga ei suhtu küllaldase

lugupidamisega eestlaste rahvuslikku väärikusse, võib aina tunda saada rahvuslikult mõtlejate eestlaste okkaid.

Meie hindame oma keelt ja nõuame temale õiget kohta eestlaste kodumaal. Eesti keele üldkehtivus ja üldtarvitatavus Eestis ei saa olla kriipsu väärt väiksem kui teiste kultuurkeelte osa neid kõnelevate rahvaste kodumaal. Neil, kes eksivad eesti keelest lugupidamise vastu, on asjata oodata mingit tagasihoidlikkust rahvuslikult mõtlejate eestlaste poolt.

Meie ei tunnista kellegi teise „ajaloolisi õigusi“ ega ka „kultuurikandja“ osa Eestis; sest meie teame, kuidas neid „ajaloolisi õigusi“ on võimalik toetada ainult muistsele vägivaldale, ja samuti teame ka, et oma-aegsete „kultuuritoojate“ teele jäid maha ainult varem edestlaste endisest kõrgest ja omapärasest kultuurist ning nende varemete asemele ei ehitatud kaua aega midagi, mis võiks kanda kuidagi kultuuri nime. Samuti — kus on praegu meie kuulsad „kultuurikandjad“, kui nad ei jaks midagi kõrvale seada tänapäeva eestlaste hoogsale ning tunnustust leidnud saavutistele kirjanduse, kunsti, teaduse, spordi ja teistel aladel.

Meie ei pea õigeks mitte-eestiliste ringide ülekaalukat osa Eesti majanduseelus, mille kaudu neile ringidele langeb osaks võimalus mõjutada suurel määral eestlaste elu ja eestlaste saatust. Eesti ei ole söödamaa selle maa ja rahva olemasolusse ükskõiksest suhtuvatele äritsejatele. Majandus on tänapäeval vahe relv rahvaste olemasolu-võitluses; sellepärast ei ole midagi loomulikumat kui nõue, et maa peremees rahvas olgu ka maal asuvate varade suhtes peremees vastavalt oma proportsioonile.

Meie vaatame kahetsusega neile eestlastele, kes on unustanud oma rahvuse, oma keele või eestlaste huvid omal kodumaal — kellele eestlaste ajalugu ja eestlaste rahvuslik ülesanne teiste vabade rahvaste keskel ei ütle mitte midagi. Ent meie ei usu ka, et ainuüksi heatahtliku pealtvaatamisega ja mittemidagi-tegemisega võib oma rahvusele kaduma läinud või sellel teel olevaid eestlasi tuua tagasi rahvuse rüppe!

Eestlaste ajalugu ei ole siiani annud veel midagi kergelt, vaid kõik senised eestlaste saavutised on ennastalgava võitluse tulemus. Mõtlematu oleks loota tulevikult armulisemat saatust! Rahvuse idee, veel enam kompromissidetu rahvuse idee on iseenesest juba võitluse idee, eriti väikerahvuste juures. Ja siin ei saa karta võitlust — sest see, kes võitleb õige asja eest, selle meel on kindel ja süda puhas ning kui säärases võitluses üks ka kukub, siis koht ei jää tühjaks, vaid kaks asub asemele.

Ükski ohver ei ole liiaks suur või kallis, kui see on ohver eestlaste tuleviku ja rahvusliku iseolemise eest! Mis väärtus on sellel elul, sellel varal või neil saavutistel, mis ei seis ühtlasi rahvuslike ülesannete teenistuses. Sellepärast, mitte tühised ja ajalisel aastatega või aastakümnetega mööduvad üksikisikulisid huvid ei kannu elu, vaid rahvuse üldised ülesanded ja huvid.

Peale selle, rahvustöö on kõike muud kui riigi sisepoliitika; ta on edukas siis, kui saab olla sillaks kõigi eestiliselt mõtlevate eestlaste vahel, vaatamata nende vaadete erinevusele, ja kui saab koondada sellel alusel kõiki, ka omavahel vastuolus seisvaid eestlaste grupe koostöökse eestlaste huvide eest.

Seega uhkus oma rahvuse, tema saavutiste ja ajaloo juures, julgus ning ohvrimeel võitluses rahvuslike huvide eest oma kodumaal ja lojalus kõigele sellele, mis tuleb kasuks eestilistele huvidele — see on rahvuslik usutunnistus. Eestlane peab olema peremees oma kodumaa pinnal.

Ü. Maramaa.

RAHVUSTERVIKLUSE PROPAGANDA SISEPOLIITILISE TEGURINA.

Rahvustervikluse mõistel ei ole definitsiooni, mis igale maale sobiks. Kuid tuleb teravalt vahet teha rahvuse, rahvustunde ja rahvusliku propaganda vahel ühelt poolt ning rahvustervikluse agiteerimise vahel teiselt poolt. Rahvuslus, rahvustunne katsub mõjutada inimese mõtteviisis ainult nimetatud külgi, jättes talle teistes küsimustes teatud vabaduse. Näiteks võivad nii vabamaelne kui ka vanameelne olla mõlemad tulised rahvuslased, kellede arusaamised aga erinevad asjus, mis otseselt rahvustundega seoses pole. Kuid reas teistes küsimustes on neil omad lahk-arvamused, nad on koondunud vastasparteidesse ja võitlevad nende oma lahkuminevate vaadete eest vastassuunas. Rahvustervik aga ei luba oma pooldajatele säärast vabadust, sest rahvustervik näeb rahvast orgaanilise tervikuna, kes ühte moodi mõtleb, ühte moodi tegutseb ja kelle tegutsemis- ja mõtteviisid on juba ette määratud rahvusliku missiooni poolt, mis igal rahval olemas ja mida tuletatakse ta ajalooost, rassist, iseloomust jne.

Rahvustervikusse kuuluvad isikud kui rahva liikmed alluvad vaidlematult rahvusterviku ülesannete täitmiseks antud juhistele. Et ei tekiks vaidlusi ja lahk-arvamusi, millised on õiged rahvusterviku ülesanded ja teostamisviisid, selleks on rahvusorganismil oma käskusid andev keskus, pea, juht, kes teab ja tunneb õigeid rahvusterviku ülesandeid. Juht on selles süsteemis organisatsiooni paratamatu ja kõige tähtsam lõpptipp.

Rahvustervikluse põhimõte ei saa lubada sisepoliitilisi lahk-arvamusi ja eriorganiseerumist parteidena, kuna siis kaoks juhi põhimõte, tekiks palju juhte, igal erakonnal oma. Mitme peaga organism ei saaks enam inimseltskonnas olla normaalseks elu arendajaks, vaid ta hingitseks kui ebanormaalne lühikest aega ja kõlbaks nagu mitme peaga loom ainult tsirkuses näitamiseks.

Ilma et hakata andma lähemat ülevaadet rahvustervikluse mõtte arenemisest, propageerimise võtetest jne., ei saa tähendamata jätta, et meieni on nähtavasti mõte küündinud peamiselt Saksamaa kaudu, kus mõtteviisi käik on omandanud järjest haaravama ulatuse: rahvustunde ja rahvuse propageerimisest sai rahvusterviklus, mis hõlmas juba mitte ainult isiku suhtumise oma rahvusse ja rassi, vaid ka ta kohustuse alluda rassi ja rahvuse põlisele ülesandele, mille äraarvamine ja ennustamine oli lubatud ainult juhile; siit edasi jõuda tunnetuseni — „üks rahvas, üks riik, üks juht“ — on ainult sama suuna edasiarendamine rahvustervikluse mõistes juba leiduvate tõdede alusel.

Ka meie oleme viimaste aastate kestel korduvalt ja ühe aja isegi sihikindlalt kuulnud propageeritavat rahvusterviklust, kuid kitsamas mõt-

tes eespoolkirjeldatust. Meil on rahvustervikluse all mõeldud koondumist üldrahvuslikuks koostegutsemiseks teatud eriti tähtsatel puhkudel, kuigi ei saa eitada ka katseid propageerida küllalt juhtivalt poolt rahvusterviklust kui rahvuslikku missiooni, kus juhid teavad, mis nad teevad ja kus juhtide tegevuse määrab meie põline rahvuslik ajalooline kutsumus pühal Eesti maapinnal. Iga ausa eestlase kohus on järgida ainult vaidlematult oma juhtidele (esialgu veel mitmuses).

Iga taim saavutab oma arenemises kulminatsiooni seal, kus kliima selleks kõige soodsam. Sama maksab ka avaliku elu nähete kohta. Kui Saksamaal veel hilja aegu kuuldus, et üksikud maad omavahel teatud iseloomulisi, ajaloolisi jne. vastuolusid sisaldavad ning et näiteks baierlasel „preislane“ söimuseks on, siis võib-olla oli seal tugevat ja liitvat aktsiooni vaja. Nähtavasti annab seal ka juhi meetod häid tagajärgi. Sellepärast on asja areng mõistetav, eriti veel, kui arvesse võtta Saksamaa allasurutud olekut pärast Maailmasõda ja rahva hinges pesitsevat kättemaksu ja enda ülesvõitlemise taht, mis kahtlematult pakub häid võimalusi üldrahvuslikeks aktsioonideks. Samu meetodeid ja põhimõtteid ei saa meile üle kanda. Igal rahval on oma hingeelu ja vaimulaad, olenevalt nendest reageerib ta avaldustele, võtab mõjutusi omaks või lükkab nad tagasi. Ideoloogilised ümberpookimised ühelt rahvalt teisele ei anna harilikult häid tagajärgi ning tihti kulub hulk aega ja asjatuid ohvreid, et selles veenduda.

Saksa filosoof Osvald Spengler teeb oma 1927. a. avaldatud kirjutises „Saksa rahva iseloomust“ saksa iseloomule etteheiteid, talle ei meeldi „meie piiramatu tarvidus kedagi teenida, kellelegi järgneda, kedagi või midagi austada, ustavalt nagu koer, pimesi uskudes, kõikide vastuväidete kiuste.“

Prantsuse sotsioloog André Siegfried ütleb, et Prantsusmaal on omal ajal omavoli liiga kaua riigitiiril olnud, sellepärast on kodanik riigivõimu kahtlustav. Inglise iseloom, O. Spengleri järgi, olla sirge nagu püssiraud. Kuid inglased on juba paarisaja aasta eest ettevaatlikud olnud. Nii ütles opositsioonijuht Sandys Walpole'i ajal: kui ka oletada, et tema valitsemises eksitusi pole olnud ja kui ka rahvas temaga rahul oleks olnud, kuid vabal maal on kauaegne võimu käsitlemine ühe peaministri poolt väga kardetav.

Mõne aasta eest ka meil laia poolehoidu võitnud raamatus „Hulkade psühholoogia“ ütleb Gustave le Bon: rahvaid ei valitse nende silmapilgu kapriiside järele, vaid kuidas nõuab nende iseloom... kõik... mis ei ole kõige lähemalt kokkukõlas selle iseloomuga, on valerõivastis.

Selle kirjutise ülesandeks pole katset teha meie rahva iseloomu kindlaks määrata, kuid ei saa mööda minna mõne üldjoone äranärgimise, mis üldiselt arvatakse meie iseloomu juurde kuuluvat ja millel võiks olla tähtsus käsiteldavas küsimuses. Need oleksid umbusk kõige võõra ja tundmatu vastu, alalhoidlikkus, jonnakus, isekus ning tugevate tunnete püsivus.

Täpsem, asjalik nõudlikkus, seaduslikkus ei ärata meie juures vastupanu ja seda mõistetakse. Meie alalhoidlikkus, ettevaatlikkus ja umbusklikkus kõige uue suhtes ei ole poliitilises elus halb nähe. Tagasihoidlikkus uute liikumiste vastu on meile senini kasuks tulnud. Meie kuulus jonn ja isekus ei olegi vahest nii suured, kui neid on harjutud kirjeldama.

Kuid need on iseloomu jooned, mis alaliselt aktiivselt ei ilmne. Jonni näiteks on vaja esile kutsuda mingi provotseerimisega. Kui jonnimine pikale venib, siis tekib sellest viha, vihast võib tekkida põlgus. Põlgus on aga kauakestev, püsiv tunne. Nii et hingeeluliselt oleme tundlikud ebaõiglasele provotseerimisele ja enesetunde solvamisele. Kuna oleme ka individualistid, siis määrab see juba meiega käitumise, mis peab olema iga üksikut arvestav ja isiksusse heatahtlikult suhtuv, üldiselt meie õigustmõistele vastuvõetav.

Kui nüüd meenutada neid nõudeid, mida seab väljaarendatud rahvastervikluse mõiste üksikule kodanikule, nimelt alistumist ja sõnakuulmist ülalt ennustatava rahva missiooni nimel, siis jõuame arvamusele, et meie inimesele selline mõtteviis vastuvõetav ei ole ja see võib arendada temas vastuhakkamist ja trotsi.

Kuid et täielik sõnakuulmise süsteem ühegi rahva juures ainult rahvastervikluse propagandaga läbi ei löö, vaid lisaks veel tubli portsjoni režiimi valjust ja koonduslaagreid vajab, siis ei saaks meiegi ilma nendeta läbi. Nende vahendite kasutamist ei soovi aga meil keegi.

Seniõeldust ei ole raske järeldada, et rahvastervikluse ideoloogia siinkirjeldatult meile vastuvõetav ei saa olla ning et katsed seda rakendada mitte ainult ei ebaõnnestu, vaid rahvusühtluse ta senises ulatuseski lõhuvad.

Kuid lugejas võib tekkida küsimus — milleks üldse see arutus rahvasterviklusest, kui meil ometi sarnaselt seda propageeritud ei ole, ja et meie oma rahvasterviku all mõtleme, nagu seda seletatakse, ainult ühtehoidvat mõtlemist, sest praegu veel ei või eesti rahvas endisel eeskujul jälle omavahel kiskuma hakata.

Kas meie üldse tahame ja tohime endistel eeskujudel nn. kiskuma minna, kiskumise all mõeldes endise poliitilise tegevuse liialdusi ja distsipliinitust kuni laostavuseni! Kindlasti mitte kunagi. Kas tähendab see aga, et meil praegune „ühtehoidev“ ajajärk ilmast-ilma peab kestma jääma, et see olukord õige ongi? Sama kindlasti mitte. Kuid siis see ju tähendab, et meie oma ideoloogilises otsimises praegu peatume vale positsioonil, kui meie võõra rahvastervikluse kahvatu järeleaimamisega, julgemata süsteemile endale otseselt näkku vaadata ja õiget nime pidi nimetada, endid ajutiselt toidame selle nõrgendatud lahusega. Ma ei kahile, et praegust välispoliitiliselt ebaselget ajajärku sisepoliitiliselt süiski küllalt õnnelikuks tuleb pidada, sest silmad on pööratud nüüd enam välja- kui sissepoole. Vastasel juhul oleks end rohkem tunda annud senise „rahvastervikluse kasvatamise“ meetodi eitatav külg.

Erakordsed kitsendused avalikus elus on õigustatud ja hädavajalikud, kui need on tingitud reaalsest vajadusest ja erakordsetest oludest. Seejuures on need harilikult ajutised, kuni erakordsete olude möödumiseni. Sellistel juhtudel ei kujune need kitsendused iseenesest sihiks, vaid hädaabinõuks, mille ajutist iseloomu tuleb alla kriipsutada. Erakordsed ei ole need avaliku olu kitsendused, mida ideoloogiliselt õigustatakse ja mille tarvitamine on tingitud püsivatest olukordadest, näiteks rahva iseloomust, psüühilisest tarvidusest, õiglusest, just sellise korra armastusest jne.

Seepärast ei ole kuiv fakt, ainult reaalne ühesugune olukord alati ühe ja sama valitseva ideoloogia tõendajaks. Kui näiteks meil Eestis

on poliitiline organiseerumine samuti keelatud nagu mõnes autoritaarses riigis või Venes, siis ei tähenda veel see, et samadel põhimõtetel. Meil on keeld ajutine, seal ei ole see kunagi teisiti mõeldavgi. Meie riigi põhikord on demokraatlik ja seepärast on keeld meil kui hädaabinõu, mis oma iseloomult ei sobi alaliseks meie riigikorraga. Säärast keeldu meil ideoloogiliselt õigustada tähendaks põhiseadust rikkuda, kuigi meie organiseerumise vormi ja teiste üksikasjade üle vaielda võime. Autoritaarses maades ei saa juttu olla poliitilisest isetegevusest ja selle organiseerimisest väljaspool monopoolierakonda, kuna see oleks seal riigi põhikorra vastane.

On ilmne, et ühesuguste faktide juures või iseärgi ühesuguste olukordade õigustamiseks ei saa meie ideoloogiat laenata ega üle kanda teiselt rahvastelt.

Seepärast on ka arusaadav, et kui rahvustervikluse propaganda kõigi oma tulemustega mujal võib olla õigustatud ja riigikorrast olenevalt vajalik, siis meile sama ideoloogiat üle tuua ei ole lubatav, kuna see pole kooskõlas meie riigi põhikorra ja üldsuse tõekspidamiste ning mõistetega riigist.

Lähtudes sellelt seisukohalt peaks meie avalikkusest kaduma mõttearvaldused, kui hea ja õige on elada „vaikival ajajärgul“, kui ülearune ja laastav on organiseeritud poliitiline tegevus ning et selle keelamine alaliseks õige on. See mõtteviis unustab ning pole soovitatav, kui alaline uni juba rahva elus ideaaliks saab.

Ma olen kaugel sellest, et soovida tagasi liialdatud poliitilist ülepingutuste aega või õigeks pidada distsipliinitut eitavat agiteerimist avaliku elu nähete vastu. Küsimus, mis õieti on demokraatia igal maal ja iga rahva iseloomule, kuis seda teostatakse ja selle teostamise pahed ja hüved siin ja seal, on asi omaette ja vajaks lähemat arutlemist. Mulle tundub, et demokraatliku korra avaldumisviisid oma hüvede ja pahedega, demokraatliku mõtlemisviisi distsipliin, demokraatlikud avaldumisviisid olenevalt rahva ajaloost ja iseloomust jne. on küsimused, millesse peaksime rohkem süvenema. Pealiskaudne lööksõna: kas nii, nagu praegu on, või nii, nagu distsiplineerimatul erakondade ajal oli — ei too mingit lahendust. Need lööksõnad kõlbavad ajutiseks meeoleu tegemiseks, mitte rahva alaliseks valitsemiseks. Need on ainult sõnad, millel pole sisu.

Ega rahvustervikluse terminigi meile kardetav ei ole, nagu ükski sõna iseenesest hea ega halb pole, kui sisu seda ei ole. Sõna rahvusterviklus ju näibki õige ilmsüütu, ta on oma kõlalt nagu midagi rahvuslikku, kogu rahvast haaravat. Ning kui seda terminit kasutada ainult rahvuslikuks propagandaks, rahvustunde ja selle avalduste elustamiseks, siis pole asi halb. Halb on aga see, kui ainult nii ei mõelda. Kui rahva ühtehoidumine peab teostuma mitte mõistliku ühise küsimuste läbikaalumise tulemusena (millele võib ette näha soliidseid ja kindlad vormid ning piirid), mitte oma arusaamise selge tulemusena, vaid juhtide ümber sõnakuuleliku koondumisega ilma vähemagi oma arvamuse õigusega, kui sõna „ühite hoiduma“ tähendab juhtidele kuulekat järgimist, siis on see juba võõramaise rahvustervikluse ideoloogia tegelik teostamine, mille alaliseks muutumise eest hoiatama peab. See oleks väliselt ilmsüütu rahvustervikluse sõna ebasüütu reaalne sisu.

Seepärast õhutagem rahvust, kuid ärgem loogem uut ebajumalat rahvustervikluse nime all, kellele me elu katsume sisse puhuda, et ta siis meile dikteerima hakkaks oma meediumi, juhi suu läbi, mida me tohime või mida mitte. Meie kliimas see organism ei arene.

Ning kui viimastel aegadel enam ei ole avalikult kuulda viiruki suitsetamist rahvustervikluse ideoloogiale, siis on see õnnelik nähe, kuna nüüdne aeg nõuab tegelikku ühtehoidumist iga kodaniku oma arusaamise järgi. Sellist suurt ühise arusaamise tunnet, mis meil praegu valitseb väliste olude kiuste, ei või tumestada võõra ideoloogiaga, mis, loodame, meile enam kodukäima ei hakka.

Jaan Kokk.

MÕTTEID MEIE STRATEEGILISIST PROBLEEMEST.

Rahvusvahelist seisukorda iseloomustab praegu suur pinevus, mis üha süvendab usaldamatust riikide vahel. Relvastumine areneb kõikjal palavliku tempoga ja üsna avalikult arvestatakse iga uue saavutise puhul, kuivõrra see suudab võiduansse kallutada ühe või teise rivaalitseva riikidegrupi kasuks. Relvastumiseks investeeritakse ka neis riigis tohutu suuri summasid, kus selleks vastavaid ressursse suudetakse hankida vaid suurte pingutustega ja elanikkonna elutarvete normimisega.

Käimasoleva närvidesõja või veretu sõja iseloomustava nähtusena lavastuvad massilised vägede manöövrid üsna mõjutatava riigi piirel, et anda oma poliitilistele nõudmistele küllaldast kaalu. Raadio moodseima propagandavahendina ja tasalülitatud ajakirjandus on kujunenud relvadeks, mis suunatakse materdama vastast aegsasti enne relvastatud jõudude tegelikku kokkupõrget. Sõltuvalt sellest levib sõjahüpnosis, halveneb üldsuse mentaliteet ja nähakse sõja puhkemist kui paratamatust.

Sellises olukorras võib saabuda moment, kus närvid ei pea enam pingele vastu, kus ultimaatumitega minnakse liiga kaugele, kus riigid haaravad oma poliitika jõuliseks jätkamiseks relvad kätte.¹⁾

Inimkonna senine ajalugu tõestab, et sõjad on vältimatud. Eriti väikeriik ei ole millegagi kindlustatud igaveseks julgeolekuks sõdade vastu. Sama peab ütleva ka meie olukorra suhtes, kui seda analüüsida nüüdisaja rahvusvahelise poliitika taustal. Kuigi meie vahekorrad oma naabritega, kelledelt võiks oletada agressiooni, on täiesti korrektsed ja hea-naaberlikud, ei ole siiski mingil viisil garanteeritud, et kui sõda kusagil Ida-Euroopa sõjateatritel puhkeb, see ei võiks ohustada ka meie huviseid. Väikeriik ei saa spekuloida oma suurte naabrite sõprusele, seepärast ei tähenda ka meie rahvusvaheliselt head vahekorrad veel mingit tunget ühe kui teise suurriigi sõpruse otsimise suunas.

Meie seisukoha reaalseks väljenduseks on neutraliteediseadus, milise seisundi mõiste tõlgitsemist on Sõjavägede Ülemjuhataja kindral Laidoner ühes oma välispoliitilises kõnes väljendanud järgmiselt:

¹⁾ Artikkel on kirjutatud enne Euroopa käesoleva sõjalise konflikti puhkemist. Toim.

„Meie tõlgitsemene neutraliteedimõistet sellisena, et tuleb olla heas vahekorras oma naabritega, kuid ei tohi ennast ülearu siduda ühegi suure naabriga. Kui üteldakse, et ei saa ometi kõigiga heas ja korrektses vahekorras olla, et peab ikkagi mingi piir olema, siis meie seisukoht siin on: oleme korrektsed, kui aga keegi meid puudutab, siis osutub see tingimusteta meie vaenlaseks nr. 1. Kui tuleb veel kusagilt teisalt mingi aktsioon, siis on selle üritaja meie vaenlane nr. 2. Meie ei saa aga oma vaenlasi juba ette nummerdada ja tähtsuse järgi süstematiseerida.“²⁾

Need on küllalt kindlad läbikaalutud ja veenvad mõtted, et olla lähtekohaks meie riigikaitse strateegiliste probleemide uurimisel ja välis- kui ka riigikaitsepoliitika arendamisel, mis on teatavasti tihedasti seotud strateegiaga. Juba Clausewitz on omal ajal jõudnud selgele arusaamisele, et strateegia on poliitikast sõltuv. Poliitika tähtsaim ülesanne strateegia suhtes on kindla poliitilise eesmärgi püstitamine, mis imperatiivselt selgitaks, kas sõda peetakse poliitilise pealetungi või poliitilise kaitse huvides.

Erapooleetus kui poliitiline kaitse seisund ei evi aga vähematki praktilist tähtsust, kui seda ei suudeta säilitada relvastatud jõudude abil. Juba Napoleon I ütles Veneetsia kodanikele: „Mis! Teie tahate erapooletuks jääda, aga ei oska end kaitsta!“ Seepärast siirduvad ikka analüüsivad ja küsivad pilgud ohtlikel momentidel diplomaatidelt strateegidele ja ootavad neilt vastust. Õnnetuks osutub kahtlemata see rahvas, kelle terve riigikaitse instinkt on lõplikult blaseerunud ja uinunud surmaunne rahuaja mugavustes ning ärkab alles siis, kui on möödunud vastutusrikkaid tegusid nõudvad tunnid. Haledaks narrimänguks ja tühisteks žestideks osutuvad ka hiljem kõik protestiks lavastatud mõõkademurdmised, kui mõõku ei tarvitata õigel ajal ja õigeks otstarbeks — võitluseks. Meie seisukohti oma erapooletuks säilitamiseks on deklareerinud vastutavad juhid väga suure selguse ja kindlusega. Meie ise võitlust ilma surveta, ilma meile kallale tungita ei aiga, aga meie peame olema teadlikud, et kui see võitlus paratamatuks muutub, siis on ta väga raske. Poolikud ja kahepaiksed lahendused ei aita. Seda peab teadma iga meie kodanik.³⁾ Meil on võetud juhtivaks tõekspidamiseks, et võitlust oma iseseisvuse, oma sõltumatus ja riigi territooriumi kui terviku kaitseks pole keegi õigustatud lõpetama enne, kui pole taastatud, pole säilitatud need rahva riikliku olemise pühimad väärtused.⁴⁾ Sellest resolootsest põhimõttest avarduvad õiged perspektiivid nende küsimuste uurimiseks, mis on seotud meie riigikaitseprobleemi tähtsaima komponendiga, nimelt relvastatud jõudude võitlusega ja selle ettevalmistamisega.

Riigi territooriumi säilitamine ühes iseseisva ja sõltumatu riikliku korraga on meie oludes permanentseks ja vaieldamatult tähtsaks sõjalise tegevuse lõppeesmärgiks, mille taotlemiseks rakendatakse kogu riigi moraalsed ja materiaalsed ressursid ja millele rajatakse sõjalise võitluse ideoloogia. Seega meie sõjalise tegevuse eesmärgiks ei ole midagi rohkem ega vähem kui rahva riikliku olemise või kadumise küsimus. Kuna aga väikeriigi riigikaitsepotents inimjõudude ja materiaalsete ressursside poolest on paratamatult

²⁾ „Sõdur“ nr. 16, 1939. a.

³⁾ Kindralleitnant N. Reek. „Tõekspidamisi riigikaitsest“. „Sõdur“ nr. 21, 1939.

⁴⁾ „Sõjateadlane“ nr. 1, 1938 ja RT nr. 29, 1938, art. 235, § 1.

väiksem suurriigi omast, siis tavaliselt kujutellakse ebakompetentseis ringkonnis väikeriigi riigikaitse seisukorda masendavalt ohtlikuna ja lootusetuna. Riigikaitse komponentide lähim ja asjalik analüüs, mis loomulikult suuremas ulatuses ei saa kuuluda avalikkusele, tõestab vaidlematult, et ajakohase organisatsiooni ja korralduste abil on võimalik ka väikeriigil märgatavalt tõsta oma riigikaitsepotentsi, seega miinimumini vähendada sõjaohtu. Aegsasti läbikaalutud ja plaanikindlalt realiseeritud ettevalmistustööd ja korraldused on ka meil ainsaks mõeldavaiks eeldusiks ja tagatisiks, et võitluse resultaadid agressorite vastu kujuneksid meile edukaiks.

Väga kujuka ja iseloomuliku ning meile õpetliku näite strateegilisest kaitseprobleemest pakub Ida-Preisimaa olukord enne Maailmasõda.

Kuna kogu Ida-Preisimaa oli Tornist kuni Meemelini 600 km pikkuselt nii idast kui lõunast ümbritsetud Vene maa-aladest, siis tuli Ida-Preisimaa kaitset juba sõjageograafilise asendi mõttes pidada väga raskeks probleemiks. Kaugele läände etteulatava Vene territooriumi osa praeguse Poola maa-aladel moodustas venelastele soodsa sõjateatri, mille tõttu Ida-Preisimaa oli strateegiliselt alalise ähvarduse all.

Kuna Schlieffeni sõjaplaani kohaselt otsustavust loodeti läänerindel, siis Ida-Preisimaale ei olnud võimalik määrata tugevaid jõude. Teiselt poolt oli oodata, et venelased koondavad Ida-Preisimaa vastu vähemalt kaks armeed, seega tugevasti ülekaalukad jõud. Kõik need asjaolud moodustasid raskesti lahendatava probleemi. Schlieffen kui kindralstaabi ülem pühendas läänerinde kõrval Ida-Preisimaa olukorrale suurt tähelepanu, korraldades pikema aja kestel välisõite ja sõjamänge Ida-Preisimaa teemadel.

Esmajoones otsiti lahendust, kuidas arvuliselt nõrgemate jõududega juba sõja alguses venelaste sissetungi paralüüsida kaotamata Ida-Preisimaa ja järk-järguliselt taandumata Visla, Oderi ja Elba jõgedele, et võita aega kuni tugevate jõudude saabumiseni läänerindel.

Sakslaste rinde keskosas Ida-Preisimaal läbib tihe Masuuri järvede, soode ja metsade rajoon, moodustades rea defileid, kus on raskendatud teotsemine suurtel väekoondistel. Seepärast võis oletada venelaste sissetungi kahes eraldi suunas kahel pool nimetatud järvede rajooni. Üks sissetungisuund kulges Neemeni jõe kesk- ja alamjooksult Masuuri järvede ja Königsbergi vahelt Visla jõe alamjooksule. Selles suunas soodustasid kaitset Angerappi ja Alle jõgi.

Teine suund, mis esimesest oli eraldatud Masuuri järvedega, kulges Narevi jõe joonelt Torni kindluse ja Masuuri järvede vahelt samuti Visla alamjooksule. Venelaste sissetung selles suunas ähvardas läbi lõigata ühendusteid Saksamaaga, mõjutades seega sakslaste tegevuse kokkuvõrsemist Ida-Preisimaal. Ortelsburgi ja Torni vahel maastik ei evi kaitseks nimetamisväärseid looduslikke soodustusi. Sakslaste seisukohalt oli eriline tähtsus Masuuri järvede rajoonil, mis lahutas sissetungivaid vene vägesid. Schlieffeni ideelised lahendused toetusidki just nimetatud asjaolule. Nimelt arvestati võimalust teotsetes sisemistel operatsiooniliinidel lüüa sissetungivaid Vene armeesid üksikult tiivalöökidega sel perioodil, kui nad Masuuri järvede tõttu on teineteisest eraldatud ja pole veel suutnud ühineda. Sellest järeldub, et Ida-Preisimaa maastik

soodustas strateegilist kaitset ja operatiivset pealetungi. Viimasest seisukohast oli sakslastele olulise tähtsusega hoida oma käes järvedevahelised läbipääsud. Selleks kõvendati järvede ja Ortelsburgi vahelised defileed kindlustistega, et takistada järvede rajooni vallutamist rindelt. Mõlemad vastase sissetungisuunad kanaliseeriti omakorda tiibadel asuvate kindlustistega. Sügavuses kindlustati Visla jõe joon. Enam-vähem lahtine oli maa-ala Torņi ja Ortelsburgi vahel, mille kindlustamist kaaluti, kuid ei jõutud Maailmasõja alguseks teostada. Kindlustiste süsteemi poolik väljaarendamine kasvatas ohtu, et sõjategevus Ida-Preisimaal lõpeb taandumisega Visla jõe. Hoolimata viimasest puudusest peab nentima, et sakslaste tegevus kujunes edukaks. Üks tõenäolisemaid edu põhjusi väga laiapiirilises põhjuse kompleksis oli põhjalik sõjateatri maastiku uurimine pikema aja kestel ja sõltuvalt sellest kindlate operatiivkavade kujunemine. Vastavalt sellele oli hästi välja arendatud teedevõrk ja ehitatud kindlustisi. Seega sõtta astuti ettevalmistatult ja kindla doktriiniga taotella oma eesmäärke aktiivsusega. Vene 2. armee hävitamine Tannenbergi all sakslaste kontsentrilise ja tugeva tiivalöögi teostus küll erinevalt Schlieffeni ideest selles osas, et löögi alla ei sattunud esmajoones Vene 1. armee sisemine tiib. Kuid see tõendab veel kord, et teotsedes põhjalikult läbiuuritud maastiku omatakse kõiki soodsaid eeltingimusi konkreetses olukorras kõige sobivama ja õigemana otsuse tegemiseks. Paljudest õpistest, mida toodud näide meile pakub, väärrib erilist allakriipsutamist tõsiasi, et ka kõige raskemale strateegilisele olukorrale võib leida edukas lahendus. Peab ainult säilitama tahtejõudu, visadust ja järjekindlat aktiivsust, siis suudab ka arvuliselt nõrgem tulla võitjaks. Millalgi ei tohi hinnata üksnes arvulist suurust, vaid ka julgust, mehisust ja tahtet. Kui oleks ainult arv tähtis, siis ajalugu ei tunneks üldse väikeriike.

Millised on strateegilised seisukohast iseloomustavad jooned meie territooriumil? Esmajoones tuleb siin märkida territooriumi väikest sügavust. Kaasajal võib väikeriiges kogu territooriumi kujuneda sõjateatriks. Ühelt poolt mõjustab sõjategevuse ulatust lennuvägi. Teiselt poolt võib maarinde amplituud omandada suure sügavuse sel juhtumil, kui ei suudeta aegsasti pidurdada ja desorganiseerida vastase erilisi löögikoondisi, mis koosnevad peamiselt moto-mehhamiseeritud vägedest, mis taotlevad sügavat sissetungi kohe relvastatud jõudude tegevuse puhkemisel.

Eesti territooriumi paiknemine Läänemere idarannikul Soome ja Liivi lahe vahelisel maa-alal võimaldab operatiivses mõttes teostada temale sõjalist pealetungi idast maavägede, laevastiku ja õhujõududega ja läänest merepiiri tõttu ainult õhujõudude ja laevastiku tegevusse rakendamise. Jättes kõrvale kõik sõjapoliitilised kaalutlused, vaatleme ühe kui teise väeliigi pealetungi ohtlikkust ja nüüdisaja operatsioonide arvatavat iseloomu.

Esmajoones pälvib tähelepanu lennuvägi kui modernsemaid ja suurima tegevusraadiusega väeliike. Tänu temale on võitlus kandunud ka kolmandasse dimensiooni. Lennuväe tegevuse kohta kirjutab kindralleitnant N. Reek muuseas järgmist: ⁵⁾

⁵⁾ „Sõdur“ nr. 14—15, 1937.

„Sõda tänapäev on muutnud oma iseloomu. Teda peetakse maal, merel ja õhus, kusjuures õhu kaudu sõda kandub riigi territooriumi sügavusse. Õhuoperatsioonide eesmärkideks on mitte ainult vastase relvastatud jõud, vaid kõik need vastase riikliku jõu moraalsed ja materjalsed elemendid, mis võimaldavad võitluse pidamist. Mitte ainult tagala oma endises mõttes, vaid ka riigi sisemuses asuvad võitlusallikad on nüüd tegevuse objektideks õhujõududele. Suured strateegilised ettevõtted teostatakse mitte ainult maa- ja merevägede manöövriga, vaid ka õhuväega. Õhuvägi annab hoope seljatagant.“

Kahtlemata on kaasaja lennuvägi suuteline tegema suurt hävitustööd ja vapustama rahva võitlustahet, kui seda pole aegsasti ette valmistatud. Kuid kaasaja sõdades (Itaalia-Abessiinia, Hiina-Jaapani ja Hispaania kodusõda) pole siiski seni lennuväge veel rakendatud nii võimsalt, nagu seda on soovitud näha fanaatilisemaid lennuväe doktriini teoreetikuid, itaalia kindral Giulio Douhet.

Kindral Laidoner on hinnanud lennuväge kaasaja sõdade kogemustel järgmiselt:

„Lennuvägi pole osutunud selliseks hirmuäratavaks relvaliigiks, mis on võimeline hävitama terveid linnu ja paiskama segi kogu elu, liiklemist ja tööstust, aga peaaegu — lennuvägi ei ole võimeline vastase maa okupeerimiseks ja sõja otsustamiseks.“⁶⁾ Ei tohi lennuväge ülehinnata, mis halvaks vastupanutahet, kuid oleks ekslik ka arvata, nagu oleks lennuvägi kaotanud suurema osa oma tähtsusest. Eestile kui väikese territooriumiga riigile on lennuväe löögid tagala demoraliseerimiseks eriti ohtlikud, sest ei leidu kohta, mis poleks hõlpsasti kättesaadav kaasaegseile lennukile.⁷⁾

Seepärast meie üheks tähtsamaks ülesandeks on rahva kavakindla ettevalmistamise jätkamine lennuväe võimalikkude löökide vastu nii moraalselt kui materjalselt. Võitlust vastase lennuväe löökide vastu soodustab maa üldine agraariseloom, mis ei paku tähtsaid pommitamisobjekte, peale üksikute tsentrumite, mille kaitsmiseks tõenäoliselt rakendatakse vastavaid tõrjerelvi.

Meil on pikk rannik täis lahti ja sadamaid, mis oma looduslike omaduste poolest ei takista, vaid isegi soodustavad dessantide teostamist. Meie suurim saar — Saaremaa on olnud juba alates vanast ajast mitmete rahvaste ja riikide kallalaitungiobjektiks. See on tingitud asjaolust, et Saaremaa asend võimaldab valitseda täielikult Liivi lahte ja pidada kontrolli Soome lahe suudme ja teatarval määral ka Põhja (Botnia) lahe suudme üle.⁸⁾ See kõik tõstab üles dessantide vastu võitlemise küsimuse ja sunnib üldsust sellesse suhtuma teatava rahunutusega.

Uurides aga küsimust lähemalt tekib meis sisemine kindlusetunne ja valmisolek otsustavaks teostamiseks. Saaremaa vallutamine dessantoperatsiooniga 1917. a. õnnestus sakslastel tänu vaid sellele, et venelaste kui kaitsjate moraalne väärtus oli peaaegu null, nagu seda tõendab kindralleitnant N. Reek oma haruldaselt tõetruus ajaloolises teoses „Saaremaa kaitsmine ja vallutamine a. 1917“. Kindral N. Reek kirjutab oma

⁶⁾ „Sõdur“ nr. 16, 1939. a.

⁷⁾ Major H. Kitvel'i artikkel „Sõjateadlases“ nr. 3, 1939.

⁸⁾ „Sõdur“ nr. 3—4, 1937. a.

teoses: „...ka arvuliselt nõrkade jõududega võidetakse arvuliselt tugevaid. See on eriti maksev dessantoperatsioonide puhul, kuid tingimusel, et kaitsja on moraalselt tugev. Kui kaitsja suudab vastu panna rannikul sellele moraalsele vapustusele, mida tekitab väliselt efektiivikas laevade suurtükivägi ja püsib oma kohal, siis võib öelda, et dessantoperatsiooni raskeima faasi — maabumise — õnnestumine on väga küsitav. Võime julgesti oletada, et kui venelastel oleks olnud Saaremaal ükski korralik väeosa, siis oleksid sündmused arenenud hoopis teisiti.”

Ka selgub kaasaja vaateist, et dessantoperatsioonid, kui suure riisiko ja raskustega seotud sõjalised ettevõtted muutuvad tulevikus veelgi komplitseeritumaks, kui nad seda olid Maailmasõja päevil. On isegi selliseid arvamusi, et dessantoperatsioonid on muutunud läbiviimatuks, sest sõjatehnika on loonud siin rohkem soodustusi kaitsjale kui pealetungijale, mistõttu võimaldub ka arvuliselt ja tehniliselt nõrkade, kuid moraalselt tugevate jõududega edukalt võidelda arvuliselt ja tehniliselt ülekaaluka dessandiga.⁹⁾ Siit järeldus, et sellegi riigikaitse küsimuse lahendamisel on tähtis laevade hulkade moraalne ettevalmistus ja plaanikindel selgitustöö, mis peab teostuma rööbiti puhtoperatiivsete ja materjalsete töödega.

Käsikäes sõjanduse üldise progressiga on muutunud ja arenenud ka maavägede operatsioonide üldine iseloom, sõltudes sõjavägede suuruse, relvatehnika, organisatsiooni ja võitlusviiside arengust.

Sõjavägede arvulise suurenemise tendents on seni olnud pidev ja on täiesti tõenäoline, et tulevikusõjas ilmuvad lahinguväljadele äärmiselt suured massid. Teisel poolt iseloomustab kaasaja sõjavägesid äärmiselt suur progress tehniliste vahendite ekspluateerimises. Loodetakse, et laialdane motoriseerimine paralleelselt raudteede kasutamiselega suurendab sõjavägede operatiivset liikuvust ja painduvust. RKKÄ lahingudoktriini peegeldavat eeskirja PU-36 võime teiste kaasaja massilise tehnikaga varustatud massiliste armeede taktikat kajastavate eeskirjade keskel pidada üheks radikaalsemaks. Kõige hilisematest sõdadest me aga teame, kui kohmakas on näiteks motoriseeritud diviis. Hispaanias purustati üks selline diviis peaaegu täielikult. Mehhaniseeritud vägede vastu on osutunud moodne tõrjerelvastis väga mõjuvaks, mis on andnud jalaväele jälle tagasi tema asendamatu tähtsuse. Kuigi tulevikusõda tõenäoliselt iseloomustab otsustavuse otsimine juba sõja algul kiirete ja sügavate operatsioonidega, siis ometi on sel sügavusel ja tempol ka oma loomulik piir. Selle piiri määrab peamiselt liiklemisteede võrk ja ta kordaseadmise võimalused. Teotsemisel suurte ja kiiresti liikuvate jõududega peab evima head ja mitmekesisid teedevõrku. Viimastest sõltub valmisolek järkjärguliseks operatsioonide reaks, nende operatsioonide küllaldane varustamine materjalidega ja reservidega. See tingib rea tagalaasutiste organiseerimist sügavusse, mille toitavaiks arteedideks on raud- ja maanteede võrk. Mõiste kommunikatsiooniliin, mis varemadel aegadel tähendas üht või paari teed, on tänapäeval mõistetav laia teedevõrgu võõna väekoondiste ja suurte üksuste jaoks. Seepärast on päris selge, et suurte jõudude operatsiooniks on nüüdisajal eeltingi-

⁹⁾ „Sõdur“ nr. 3—4, 1937. a.

musena tarvilik lai ning sügav baas ja ühendusteede võrk, mis peab olema proportsionaalne rindele. On ka loomulik, et suur manöövri-
mass nõuab teotsemiseks laia ja avarat maa-ala, kus
maastiku omadused võimaldavad väeliikide koos-
tööd ja tehniliste võitlusvahendite rakendamist.
On aga maastiku sõjageograafilised tingimused ebasoodsad ülalloodud
nõudele, siis tekib pealetungijal kahtlemata suuri raskusi oma arvilise
ja tehnilise ülekaalu rakendamiseks. Narva jõe, Peipsi ja Pihkva järve
veesüsteem, ühes teiste kaitset soodustavate sõjageograafiliste elementi-
dega, näib olevat küll väga soodus strateegilise kaitse
teostamiseks. See muidugi ei tähenda veel, et probleem seepärast
muutuks näeruväärt lihtsaks ja kergeks. Peame siinkohal meenutama
saksa klassikalise kuulsusega sõjateoreetiku Clausewítzi tõekspidamisi.
Nimelt oleks ekslik kõiki lootusi rajada vastupanuks soodsale ja tugevale
maastikule ja lasta ennast sellest ahvatleda üldisele passiivsusele.¹⁰⁾

Tuletagem meelde Vabadussõda, millist aktiivsust avaldasid siis meie
väed. Selle kohta kirjutab kindralmajor A. Traksmaa muuseumis järg-
mist: „Eesti relvastatud jõudude suur aktiivsus Vabadussõjas on eriti
tähelepanndav seetõttu, et meil koogu aeg tuli pidada võitlust arviliselt
ülekaalus oleva vaenlase vastu. Harilikult see ülekaal oli 2—3-kordne,
tõsis aga üksikjuhtudel koguni 5—6-kordseks. Et säärases olukorras
saavutada soovitavas kohas ja ajal vajalikke jõukoondisi vaenlase purus-
tamiseks, selleks meie kõrgemal väejuhatusel tuli teostada kiireid ja
julgeid operatiivseid manöövreid, paigutades vägesid sagedasti
ümber ühelt rindelt teisele ja rinde piirkonnas ühelt operatiivsuunalt
teisele...

Juba sõja alates kindral Laidoner seadis üles põhimõtte, et „kõige
parem kaitse on pealetung“ ja „kõige paremini saame vaenlasest jagu
aktiivse pealetungimisega.“ Selle põhimõtte viis ta järjekindlalt ellu oma
isiklikus juhtimistöös, sisendades arusaamist ka alluvasse juhtidesse.¹¹⁾

Pole mingit põhjust arvata, et meie tänapäeval pole enam suutelised
teotsema samasuguse otsustavuse ja aktiivsusega. Oleme vahepeal muu-
tunud märksa tugevamaiks. Kavakindlalt on teostatud ja tõenäoliselt
jätkatakse üha suurema intensiivsusega ettevalmistustööd nii moraalselt,
organisatsiooniliselt kui ka relvastise ning tagavarade poolest. Nii tähen-
das sõjavägede ülemjuhataja riigieelarve puhul 11. märtsil s. a. Riigi-
nõukogus, et meil on vastava seadusega asutatud riigikaitsefond, kuhu
peab teatud aastate jooksul kogutama ligi 26 miljonit krooni.¹²⁾

Vastuokska kõigile arvamusele ja ennustusele on sõjatehnika viinud
sõja sellesse seisukorda, kus näivad puuduvat vahendid kiire otsus-
tavuse saavutamiseks, kui suudetakse avaldada küllaldast aktiiv-
sust vastase väeklõökide pareerimiseks. Ka see tuleb kasuks eeskätt meile
kui strateegiliselt kaitseõda pidavale. Seejuures perspektiivid meie stra-
teegiliste probleemide lahendamiseks ei ole sugugi lootusetult ähmased
ning tuhmid, nagu selgus juba ülalloodud üsna konspektiivsest ja üldjoone-
lisest teoreetilise ilmega arutlusest.

¹⁰⁾ Carl von Clausewitz. Die wichtigsten Grundsätze des Kriegsführens.

¹¹⁾ „Sõdur“ nr. 16, 1939. a.

¹²⁾ „Sõdur“ nr. 14—15, 1939. a.

Sõjavägede ülemjuhataja tähendas möödunud kevadel ühes oma kõnes: „Üteldakse, et meid võidakse lüüa mõne päevaga, kuid see on täielik absurd. Meie paneme välja tugeva sõjaväe ja selleks, et meie maad vallutada, peab vastane juba arvuliselt välja panema mitu korda rohkem. Aga see ei ole veel kõik: meie võitleme oma maa, oma riigi ja oma rahva eest ja see võitlus saab olema väga visa...“¹³⁾

Pikemate argumentideta peaks olema täiesti selge, et edu eelduseks võitluses, mis võib kujuneda võitluseks elu ja surma peale, on tarvis rakendada kõigil rahvariikliku jõu tegureil. Eeskätt on asendamatu tähtsusega moraalsed jõufaktorid, millede ettevalmistamine rahva vaimse mobiliseerimisena peab haarama kogu rahvast. Siin on lähtekoht rahvusterviku mõiste sisustamiseks suurte ja eluliste väärtustega, millede viljelemisega ühtlasi tõuseb ikka kõrgemale tasemele meie riigikaitsepotents. Viimane küllaldasest efektiivsusest sõltuvad aga väga suurel määral relvastatud jõudude võitluse resultaadid meie tänapäeva strateegilises olukorras.

U. Parrest.

DR. JAKOB HURDA RAHVUSLIKUST HOIAKUST.

22. (10.) juulil s. a. möödub 100 aastat dr. Jakob Hurda sünnist. Sel puhul tekib iseenesest küsimus, kuidas mälestatakse seda päeva? Mis laadi monument püstitatakse eesti rahvusliku mõtte suurele kandjale? Millal rohkem kui just nüüd, „uuel rahvuslikul ärkamisajal“ (nii armastatakse praegust aega nimetada) peaks see nagu iseenesest mõistetav olema, et Hurda mälestust tähistatakse mingi suurema üritusega. Ometi ei ole midagi sellest kuulda. Tehakse niisamuti nipet-näpet. Pole nagu kellegi asi Hurda mälestuse jäädvustamine millegi suuremaga, püsivamaga. Keegi ei taha nähtavasti Hurta „omaks meheks“ pidada. Ainult „oma meestele“ püstitakse ju nüüd monumente. Ei ole mõeldud tema kogutud teoste väljaandmisele, ei ole toime tulnud suurema monograafia koostamisega, ei ole ka kuulda, et avataks talle mõni mälestussammas. Hurda 100 aasta sünnipäev möödub seega üsna erilise tähelepanuta ja kõrvalise sündmusena. See on aga rohkem kui imelik, et nii suur rahvusideoloog, kui oli seda Hurt, ei ole nüüdsel nii rahvuslikul arjajärgul moes, ei ole populaarne. Võinuks just vastupidist oodata. Sest Hurt on seda pälvinud.

Miks Hurda vastu ollakse ükskõikne, isegi vaenulik, selleks on mitmeid põhjusi. Üks tähtsamaid põhjusi on, et teda ei suudeta ikkagi veel, olgugi aastakümnete järel, erapooletult hinnata. Erapooliku viha kired ei ole tema ümbert veel kadunud. Mille muuga seletada asjaolu, et ikkagi veel lastakse tema suhtes põhjendamatuid süüdistusi lendu ja suhtutakse temasse vaenulikult, nüüd isegi tema sajanda sünnipäeva puhul.

Nii toimib Yri Naelapea, avaldades pikema artikli „Episoodide Marti Miti võitlusest balti parunite ja pastoriga“ ajakirjas „Nädal Pildis“

¹³⁾ „Sõdur“ nr. 16, 1939. a.

1939 nr. 8, näidates, et ärkamisajal võitles Eestis omavahel kaks rinnet, kellest üks otsis J. Köleriga eesotsas abi Eestile balti mõisnike võimu vääramiseks Venelt, teine aga J. V. Jannseniga eesotsas püüdis saksa mõisnikega kokkulepet sobitada ja hoiduda vene abist, nimetades mõisnikke maaväenemiseks ja isandaiks, kes tema teades eesti rahvale head soovivad. J. V. Jannsen tembeldatakse seega mitte vähemaks kui rahvuslikuks äraandjaks ja rahva vaenlaseks. Edasi lausub Y. Naelapea sõnasõnalt: „Hiljem astus Jannseni kohale dr. J. Hurt, kes kuulus saksa soost mõisnike üliõpilaskorporatsiooni vilistlaste hulka ja kes oma ameti tõttu — kiriklikki keskvõim maal allus ju samuti sakstele — ei võinudki evida teissugust mõtlemisviisi. On, muide, päris kindel, et paljud Hurda pooldajad ei olnud teadlikud oma juhi vaadetest, avalikult ju Hurt oma orientatsioonist rääkima ei hakanud (ega võinudki seda teha, kui ta oma sõpru kaotada ei tahtnud). Ta elas koha peal — Eestis — ja ta oli suurepärase orator, mistõttu tal oli kerge endale palju pimedaid pooldajaid leida. Abielus oli dr. J. Hurt saksa mõisniku tütreaga, v. Oettingeniga. Arvata vasti avaldas seegi oma mõju Hurda meelsuse kujunemisele ja tööle.“ Nii kõlab hinnang Hurda kohta kirjamehe suust, kes eesti kultuurloolistes küsimustes ei peaks olema päris vohik. Naelapea arvates oli Hurt nõnda siis sakslaste teenistuses, oli eesti rahva vaenlane, kes oskas endale võita palju pimedaid pooldajaid eestlaste seast oma suurepärase kõnemanniga, pooldajaid, kes ei olnud teadlikud sellest, et neid petetakse.

Kes vähegi meie ärkamisajaga tunneb, see teab, et Hurt oli resoluutne ja veendunud mõisnikkude ja sakslastest pastorite vastane, mis ilmnes eriti tema võitluses Aleksandri-kooli rindel ja võitluses kõigi muudegi rahvuslike ürituste ajal. Selle võitluse otseseks tulemuseks oli, et ta hulgal ajal ei saanud mõisnikkude ja saksa pastorite kiusu ja vastuseisimise tõttu omal otsesel kutsealal kohta kui tuline eesti patrioot ja veendunud eesti kultuurtegelane ja rahvuslik ideoloog. Hiljem, kui ta sai Otepää kirikuõpetajaks, elas ta mõisnikkudega samuti leppimatus vaenus kõik need 8 aastat, mis ta Otepääl oli, lahkudes sealt mõisnikkude vihaalusena.

Kõige selgemini avaldub J. Hurda eesti rahvuslik meelsus ja vaenujalal seismine mõisnikkudega ja saksameelsete kirikuõpetajatega Aleksandri-kooli küsimuses, nagu juba tähendatud. Kogu tema tegevus sel ajal on kantud rahvuslikust ideoloogiast ja suuna võtmisest mõisnikkude ja kirikuõpetajate vastu, sest et viimased algusest peale suhtusid Aleksandri-kooli mõttesse vaenulikult. Hurdal on selged seisukohad esimesest hetkest peale, kui ta astub selle esimese eesti kõrgema kooli propaagandajuhi kohale.

19. (7.) jaanuaril 1864 kirjutab ta professor J. Kölerile: (vt. ajakiri „Eesti Kirjandus“ 1910 nr. XI lk. 452.): „Kui Wühner novembri kuus viimati Tartus oli, oleme enesele — koolimehe Blumbergi juuresolemisel — selgeks teinud, mispärast Aleksandri-kool mitte kiriklise maakoolikohtu, vaid rahvahariduse ministeeriumi ehk Tartu Õpekonna kuratori alla peab saama. Kiriklise asutusena peaks maakoolikohtu otsuses määratud koolikuratooriumi kokkusead vastu võetama, ja kool sattuks tingimata mõisnikkude ja vaimulikkude mõju (ärarippuvuse) alla. Nõndasama kui saksa koolid Läänemere kubermangudes ministeeriumi all seisavad, peab ka Aleksandri-kool ministeeriumi all seisma, sest et see koolile enesele ise

kui ka kooliõpetajatele enam õigusi ja vabadusi pakub, kui siis kui kiriklised asutused neid valitsevad. Miks ei sea saksad omi koolisid mitte maakoolikohtu alla? küsis keegi Tarvastu talumees õiguse ja põhjusega."

Need sõnad kõnelevad ometi liiga selgelt, mis vaimu mees Hurt oli ja kuidas tema suhtus maa ülemvõimusse ja kirikusse, suhtus juba siis, kui need ei olnud saanud veel oma vastuolekut Eesti Aleksandri-koolile näidata. Ent seda selgemaks aga muutus tema rahvuslik hoiak siis, kui hakati mõisnikkude ja kirikuõpetajate poolt Aleksandri-kooli üritust ründama. Mida aktiivsemad olid säärased ründamised ja ründajad — näiteks Põide kirikuõpetaja Nolcken, Paistu kirikuõpetaja Hansen ja hiljem Sangaste kirikuõpetaja Hesse ning Urvaste mõisa pärishärra H. v. Samson —, seda kindlamalt ja julgemate vastulöökidega esines rahvuslikul võitlusrindel Hurt. Nende meeste kallaletungimistele vastu astudes lükkab ta raamatu „Esimene aruanne tööst Aleksandri-kooli kasuks" lisas „Mis Aleksandri-koolile vastu pannakse ja mis selle peale kosta" (Tartus, 1878) kõik vastaste väited ümber, näidates, et tõde tema pool on. Veel resolutsioonilt ja veenvamalt ründab ta kirikuõpetajaid ja mõisnikke kui eesti rahva vabaduse ja hariduse vastaseid brošüüris „Avalik kiri H. v. Samsoni herrale Aleksandri kooli pärast" (1877), kus ta muuseas ütleb: „H. v. Samsoni herra arvab Eestirahvale seda otse „tervise, tuuma ja mõistuse täheks", kui tema Aleksandri-koolist osa ei võta. „Mina arvan õige töömeel," ütleb tema, „et meite maa Eestirahva elutervis ja elujõud hakkab ilmuma, kui nüüd Aleksandri-kooli sõbrade aru õige hästi kahaneb ja tema vastasliste aru õige hästi kasvab." Vaat see on selge kõne ja selle avaliku südame eest oleme H. v. Samsoni herrale tänu võlgu. See kinnitab mind jälle, et mull täis õigus oli ütelda, suured saksad vihkavad Aleksandri-kooli. Oleks see, mis auus härra ütleb, tõsi, siis oleks ta vihkamise väärt ja mina vihkaksin teda ka. Umbrohist ei või kellegi hää ega halb meel olla. Aga kahju, tõel on nende sõnadega niisama vähe tegemist kui valgel mustaga. Katsume järele!"

Sääraste kindlate ja selgete seisukohavõttude puhul mõisnikkude ja saksameelsete kirikuõpetajate vastu ei peaks enam mingit kahtlust olema selles, et Hurt oli veendunud eesti rahvuslane. Lisaks neile äsjatoodud Hurda selgetele seisukohavõttudele rahvusküsimuses tema enda poolt võib tuua veel terve rea tema kaasaegsete hinnanguid, mis omakorda kinnitavad eespool toodud Hurda eesti rahvuslikku hoiakut, meeste hinnanguid, kelle erapooletuses ei tule küll kellelgi mõttesse kahelda. Nii lausub Hurda suhtes Fr. R. Kreutzwald, kelle pappide vaenulikkus on üldiselt tuntud, oma kirjas L. Koidulale 1. oktoobril 1869: „Õpetajate vaenulikus kiusamises Hurti vastu on minu arust vanemad kui Tartu laulupidu, sest neid tehti juba siis, kui tema kandidaat oli ja koguduse pääle tahtis saada, mitmel viisil sellepärast, et Hurt iseseisev iseloom on ja oma rahvast armastab. Sellepärast oli siis kartus suur, et tema võis oma teed käima hakata."

Samal seisukohal Hurda suhtes on L. Koidula, kes korduvalt rõhutab tema kindlasuunalist rahvusmeelsust ja kultuuritahtelist isiksust ning mõisnikkude ja saksa pastorite vaenulikkust.

Tahtmata tekib küsimus, kuidas see on üldse võimalik, et Hurta võidakse süüdistada saksameelsuses. Päris loogikata see süüdistus pole. Süüdistajail on siiski oma postulaadid. Hurda saksameelsuse tõenduseks tuuakse avalikult ette kolm argumenti. Esiteks, et Hurt olla olnud üliõpila-

sena saksa korporatsiooni „Livonia“ liige ja hiljem ka selle vilistlane, teiseks, et ta õppinud ülikoolis teoloogiat ja hakanud hiljem tegelikult kirikuõpetajaks, ja kolmandaks, et ta valinud endale elukaaslaseks saksa rahvusest neiu. Eriti rõhutab viimast argumenti Yri Naelapea oma süüdistuses, siirdudes aga oma väidete ja faktidega hoopis eksiteele. Ta väidab suure iseteadvusega, et Hurt olla abielus olnud mõisnik Oettingeni tütreaga. Kuid esiteks ei ütle Naelapea, millist Oettingeni ta siin mõtleb, sest Oettingeni nimelisi mõisnikke oli meie maal mitu, teiseks jätab ta ütlemata, kust ta säärase suure uudise on võtnud, et Hurda abikaasa oli mõisnik Oettingeni tütar. See väide põhjeneb luulel, kui mitte raskemalt ütelda. Hurda abikaasa põlvnes, tõsi küll, saksa rahvusest, kuid ei olnud mitte mõisnik Oettingeni tütar, vaid Tartu Kreiskooli juhataja Oetteli tütar, sellesama Oetteli tütar, kelle juures Hurt koolis käis ja kes Hurdale niipalju oli head teinud ta kooliajal.

Hurda abielu saksa neiuga ta rahvusliku meelsuse määramisel tuleb jätta kõrvale. Sest kui ärkamisaja tegelaste abikaasade rahvuse järele hakata otsustama nende meeste meelsuse üle, siis leiaks meie küll läinud sajandi eesti elu tegelaste seas hoopis vähe eestimeelseid mehi, sest pea kõigi nende naised olid sakslased. Teiste tegelastega koos peame siis ka F. R. Kreutzwaldi ja C. R. Jakobsoni saksameelseteks lugema, sest esimene naine oli puhasverd sakslane ja teise oma kadakas. Et saksa saksameelsed naised teatavat mõju eesti meeste perekonnas avaldasid, see on selge, kuid seda mitte niipalju oma meestesse kui lastesse, kes tõepoolest enamikult saksameelseks muutusid. Hurda laste kohta seegi väide aga täiel määral ei ole paikapildav. Jakob Hurda pojad — nii Rudolf kui Max Hurt — olid siiski eestimeelsed mehed.

Et Hurt astus üliõpilasena saksa korporatsiooni ja oli pärast selle vilistlaseks, seegi asjaolu ei tarvitse sugugi veel otsustav olla tema rahvuslikus hoiakus. Just vastupidi, on andmed olemas, et astudes saksa korporatsiooni muutus Hurt just sellest ajast peale teadlikuks ja veendunud eesti rahvuslaseks.

Astunud ülikooli jaanuaris 1859, ta esialgu ei organiseerunud, tegi seda aga alles hiljem. Varsti selle järel, a. 1863, toimub temas teatav murrang ja seda nimelt rahvusmeelsuse intensiivistumise suunas. Sellest ajast peale andub ta suure innuga eesti elu ja vaimse kultuuri edendamise tegevusele, hakates kaasa lööma pea kõigis eesti omakultuuri vaimseis taotlusis ja etendama juhtivat osa eesti ärkamisaja suurüritusis. Kus on siin siis saksa korporatsiooni saksasuunalised mõjud, mis Hurda meelsuse arenemises pidid otsustavad olema? Hurdale ette heita, et ta üldse organiseerus, oleks mõistmatu, iseegi lubamatu. Kes tahtis tol korral olla täieõiguslik ja täisväärtuslik akadeemia kodanik, see pidi organiseeruma. Eesti üliõpilasorganisatsioonid tol ajal ei olnud ja seepärast tuli eestlasel tahestahtmata saksa korporatsioonies organiseeruda. Kui Hurta sellepärast tahame süüdistada, siis peame sedasama tegema Fr. R. Kreutzwaldi puhul, kes samuti astus saksa korporatsiooni („Estoniasse“), olles seal esiti liige ja siis vilistlane. Samuti peaksime süüdistama dr. M. Vesket, kes Saksa maal ülikoolis olles astus saksa korporatsiooni täieõiguslikuks liikmeks, tehes kõik kaasa, mis korporatsioonikombed nõudsid.

Ja Hurda pastorikutse. Selles nähakse tavaliselt tema peamist saksa- ja kirikumeelsuse tõendit. Et see amet oma pitseri inimesele vajutab, nagu

iga amet seda teeb, see on väljaspool kahtlust. Et Hurda ametki talle oma pitseri vajutas, see on selge. Võib-olla oleks Hurt tõesti võinud olla ja anda rohkem kui ta oli ja andis, seda meie ei tea. Kui ütleme, et jaa, siis see võinuks puutuda rohkem tema maailmavaatesse, kui sellesse, mis ta rohkem anda oleks võinud. Andnud on ta vahest siiski maksimaalne, mis ta anda võis. Kuid jätame selle küsimuse, mis ta oleks võinud olla, vaatame pigemini, mis ta oli ja andis.

Üks on selge, Hurt ei olnud tavaline pastor selle sõna harilikus mõttes, ei olnud juba sellepärast, et ta pastoriks sai üsna juhuslikult, rohkem olude sunnil kui sisemisel kutsumusel. Usuteadust hakkas ta õppima ülikoolis peamiselt oma isa soovil, kes pojas tahtis näha hingekarjast. Hurda omad huvid olid teisel, mis ilmes tema juures juba siis, kui ta veel õppis gümnaasiumis. Oma huvisuundade kohta tähendab ta ise järgmist: „Erilise huviga taotlesin kõige gümnaasiumis õppimise ajal vanu keeli ja kalduvus filoloogiasse on mulle jäänud tänase päevani.”

Ladina ja kreeka keele õppis ta põhjalikult ära. Gümnaasiumi lõppeksamil pidanudki ta kreekakeelse kõne. Peale vanade keelte tundis ta erilist huvi mõtteteaduse ja kirjanduse vastu. Kõiki neid alaseid harrastas ta oma otseste õpingute kõrval usuteaduse alal ka ülikoolis olles. Peale muu oli tal ülikoolis eriti lemmikharrastuseks eesti keel, mille tulemuseks oli tähtis ja teedrajav brošüür „Lühikene õpetus õigest kirjutamisest parandatud viisi” 1864, mis tekitas palju elevust. See brošüür äratas konservatiivsete elementide seas suurt vihameele tormi, uuendusmeelsete juures aga vaimustatud pooldamist.

Lõpetanud ülikoolis usuteaduskonna, võis arvata, et Hurt nüüd kehtivate traditsioonide kohaselt läheb kuhugi kirklasse prooviaastat pidama. Prooviaastale mineku asemel siirdub ta ometi pedagoogilisele tööle, olles selles töös esialgu kolm aastat Hellenurme mõisas, tuntud teadusemehe A. von Middendorffi laste juures koduõpetajaks ja hiljem Kuressaares ja Tartus gümnaasiumiõpetajaks, peale selle kui ta vahepeal oli Otepääs 7 kuud prooviaastal olnud ja taotlenud saada Äksi kirikuõpetajaks, mis aga oli tal ebaõnnestunud kiriku ülemvõimu vastuoleku tõttu.

Miks Hurt eelistas pedagoogi-ametit kirikuõpetaja-ametile, oleneb esiteks sellest, et ta õieti kunagi päris hingega ei saanud anduda vaimulikule kutsele, teiseks sellepärast, et ta ei lootnud mõisnikkude ja sakslastest vaimulikkude vastuseisu tõttu kohta saada.

Mis mõtted Hurda peas mölkusid, sellest kirjutab ta oma kirjas J. Kõlerile 31. augustil 1867 (vt. ajakiri „Eesti Kirjandus” 1911, nr. 4): „Kui ma hr. akadeemikus Middendorffi juures Hellenurmes kaks aastat kodukooliõpetaja ametit olin pidanud, algasin ma hr. pastor Kaufmanni (peab olema Krauzmanni) juures Otepääs oma praktilist õpetaja-ameti prooviaastat (käesoleva aasta jaanuarikuul), ja olen seda pool aastat pidanud nüüd aga juulikuus pooleli jätanud. Elunähtused ja ligem ärakaalumine on mind kindlale otsusele viinud, teoloogiat maha jätta ja keeleteaduse juure üle minna. Küll ei olnud mulle see samm arusaadavatel põhjustel mitte kerge astuda, kuid ma astusin selle kindlas usus, et olen õieti talitanud. — Mis mina nüüd peale hakkam, ei või ma praegu veel isegi ütelda, aga mis mina heameelega peale hakkaksin, seda peate kohe teada saama. Oma iseäralise kalduvuse järele tahaksin ma end kõige armsamini Soome keelele ja Eesti vanavara uurimisele pühendada, seda enam, et mina sel põllul

kindlamasse ühendusse jääksin oma Eesti rahvaga ja tema kasuks jõudu mööda kirjanduslikult tegev võiksin olla... Oleks ometi Tartus üks dotsentuur Soome keelte jaoks, üleüldiselt ja Eesti keele jaoks iseäraldi! Kui heameelega püüaksin ma niisugust dotsentuuri ja kui edurikkalt võiks just siin, rahva keskel ja maal, Eesti keele kasuks praktiliselt ja teoreetiliselt tööd teha! Mina olen niisugust õpetooli ühe ülikooli juures, mis eestlaste keskel asub, valusalt puudu leidnud olevat. Peaksite Teie nõnda sellest sarnast elukutset teadma, siis palun mulle sõbralikult teatada... Ei lähe mul korda, Soome-Eesti põllul elukutset leida, siis pean mina vana-klassika keeleteadlaseks ja gümnaasiumi kooliõpetajaks hakkama."

Miks Hurt aga viimaks siiski kirikuõpetajaks hakkas, sellest kirjutab L. Koidula Fr. R. Kreutzwaldile järgmist 17. märtsil 1872. „Kas teate, papa, et meie oma varest Hurti jälle kantsli pääle tahame panna? Ta ei kannata nõnda enam olla. Raske koolitöö ja ta kehahitus ei näi iseenesest mitte väga kõva olema — kurnab tema ära ja teeb tal võimatuks kõik oma jõudu rahva hääks vaekaussi heita. Õpetaja koht, mis Otepäas varsti vabaks saab, oleks temale kohane, kui tema kaasapüüdjad temale ette ei jõua. Palju talupoegi säälest kihelkonnast on oma soovide pärast, mis neil Hurti kohta on, meiega rääkinud; talupojad tahaksid teda häameelega, mõisad — see on muidugi teine küsimus. Igatahes tahame meie teha, mis meie võime, sest nõnda kui praegu ei kannata ta tõesti mitte väga kaua enam olla."

Nii on lugu Hurda kirikuõpetajaks saamisega. Ei tahtnud tema ise sinna nii väga oma huvide ja harrastuste teisele kaldumise tõttu saada, veel vähem taheti teda mõisnikkude ja kiriku ülemvalitsuse poolt sinna lasta. Tema oli pastorite seas ikka valgeks vareseks, nagu oli seda hiljem ka Villem Reiman. Pastoriks viisid Hurda olud, sest inimene peab kusagil ülalpidamist saama. Pastoriametit lahkus Hurt niipea, kui selleks avanesid võimalused. A. 1901 vabaneski ta sellest, et pühendada kogu oma jõu ja energia tema enda juhtimisel kogutud määratu vanavara korraldamisele. Tema senised kavatsused — siirduda teadusliku töö alale kusagil teaduslikus asutises, samuti taotlused saada Vene Teaduste Akadeemiasse Wiedemanni asemele olid luhtunud.

Jälginud ligemalt Hurda maailmavaate ja meelsuse huvisuundade arengut, võime eksimatult väita, et tema eesti rahvuslik hoiak on selge ja sirgjooneline ning kindel, hoolimata sellest, et ta oli saksa korporatsiooni liige, abiellus sakslasest neiega ja oli oma elukutselt vaimulik. Seda eriti rahvuslikku hoiakut tähistab kõige selgemini tema mitmehaardeline ja programmi- ning suunakindel eesti rahvuskultuuriline tegevus, mis on selle hoiaku otsene tulemus. Tema väga mitmekülgnes rahvuskultuurilises tegevuses peame välja tõstma eriti kolm momenti ja punkti: esiteks, et Hurt on eesti rahvusliku ideoloogia looja, teiseks, et tema on eesti ärkamisaja vaimsete suurürituste üldjuht ja kolmandaks, et tema on eesti vaimse rahvaloomingu kogumise algataja ja suurejooneline teostaja, eesti vanavara kuningas, nagu teda tavaliselt nimetatakse. Kahe viimase momendi juures pole siin põhjust pikemalt peatuda, sest et Hurda tegevus nii ühes kui teises suhtes on üldiselt tuntud. Peatugem paari sõnaga veel tema kui eesti rahvusliku ideoloogia looja juures.

Nagu juba eespool tähendatud, tähistab 1863. aasta Hurda teadlikuks rahvuslaseks saamises teatavat murrangut, sellest aastast alates hakkab

tema rahvuslik hoiak üha kindlasuunalisemalt ilmnema ja kuju võtma. Kuid alles 1869. aasta laulupeo päevil on ta jõudnud nii kaugele, et võib eesti rahvusliku ideoloogia peapunktid oma laulupeo kõnes 19. juunil Tartus „Ressource'i“ seltsi aias avalikkusele esitada. Need põhilased avalduvad kolmes soovis:

1) Eestlased peavad rohkem kokku hoidma. Tuleb mitte ainult endale mõelda, mitte ainult oma kasu taga ajada, vaid ka rahva üldist tulu silmas pidada, sest „kui üleüldine rahva loogu, elo ja olo, parema korra peale tõuseb, siis ka viimati igale üksikule inimesele oma jago head ja rõõmu tuleb. On keha terve, siis kosuvad ka üksikud liikmed hästi.“ Eriti soovib ta kõigil rahva liikmeil ühiselt koolide, raamatukogude ja seltside asutamise eest hoolt kanda, mis inimeste vaimuvara sõnastavad. Sest „niisama palju kui meie suuremata vaim ihost ülem, tema peremees on, niisama palju on ka kõik kaunis vaimu ja südame vara ilmalikust varast ülem. See võib elo tormide läbi kaduda, vaimu vara ilmaski.“

2) Iga eestlane, kes haridust saanud, jäägu kindlasti ka eestlaseks. „Mina mõtten on: Ükski Eestlane, kes vahest talorahva seisusest lahku ehk koolitamise läbi kõrgemale tõuseb, ei pea ega tohi sellepärast omast rahvast lahkuma.“ Haritud eestlasest saagu rahva juhtijad ja nõuandjad kõigis küsimusis, seda loodab ja ootab rahvas. „Eestimees jäägu Eesti meheks igas ammetis, igas seisuses, maal või linnas.“ Kadugu „nurjatu sugusalgamine“, igaüks kandku auga eesti riiet seljas ja jäägu selleks, kes ta on, palav armastus oma rahva vastu südames, siis on ta aus eesti rahva liige.

3) Eesti rahvale on tarvis kõrgemaid koole, kus oleks õppekeeleks õpilaste emakeel, resp. eesti keel. Emakeelse kooli tarvidust põhjendab ta kahe argumendiga. „Esiteks võib tõsine, täieline ja tõesti edasi astuv õpetus nii hästi vaimu kui ka südame äratamine ja harimine üksi sündinud ema keelel inimesele antud saada. Sellepärast ka iga rahva juures, kes koolide õnnistusest osa võtavad, rahva koolid ikka rahva keeli on.“ Võõrkeeltes õppimine võtab asjata palju vaimset energiat ära, mida peaks kulutama üldisele vaimu ja südame harimisele. Sellega ei kõnele Hurt võõrkeelte kui sääraste vastu, kuid need esinegu õppeainena, õpetus aga toimugu emakeeles. „Teiseks on meil suuremat Eesti kooli sellepärast tarvis, et muud koolid oma õpetamisega iseäralikult talorahva ja nende ametnikude seisuse peale ei vaata“. Eesti kõrgemas koolis olgu õpetus rahva huvide ja tarviduste kohaselt korraldatud, eriti mis puutub põllupidamisse, kuna eesti rahvas on enamikult põllupidaja rahvas. Eesti kõrgem kool valmistagu eestlasi elu jaoks ette eestlaste kohaselt.

Oma kõne lõpetab Hurt järgmiste sõnadega: „Muretsegem, vabad Eestivennad, kõigest jõust niisuguse kooli eest, meie ei või suuremat head oma järel tulejatele mitte teha.“

Need on lühidalt kokkuvõetult eesti ärkamisaja rahvusliku programmi põhilised ja lähtekohad, mis on J. Hurda loodud ja millede peamine kandja tema oli Eesti ärkamisaja algupoolel, pidades suunakindlalt eesti rahvuslikku joont.

J. Roos.

KEHTIVAST KOOSOLEKUTE KORRALDUSEST.

Meie praegune koosolekute korraldus, mis rajaneb 1938. a. antud Koosolekute seadusele (RT 1938, 42, 395), on teinud läbi oma arengutee. Kuni 1921. a. suveni kehtisid meie territooriumil koosolekute suhtes mitmesugused ajutise iseloomuga normid, 22. juunil 1921 kaotati säärane segane olukord ja asendati põhiseadusepärase koosoleku korraldusega koosolekute seaduse näol, mis kehtis kuni 26. aprillini 1938. a., millal astus senise seaduse asemele uus Koosolekute seadus. (KoS). Uus KoS muutis senist koosolekute korraldust tunduvalt, tuues rakendamisele hoopis uusi põhimõtteid ja asendas senise liberaalse koosolekute korralduse konservatiivsega.

Enne, kui asuda üksikute kehtiva KoS instituutide kritiseerimisele, määrame kindlaks üldise koosolekute kontingendi, millede kohta kehtib terve KoS normistik ja mis on asetatud privilegieeritud seisundisse.

Põhimõtteliselt alluvad KoS kõik Eestis peetavad koosolekud. Erandi moodustavad koosolekute liigid, mis on käsitatud KoS § 26, nende kohta ei rakendata nõudeid koosoleku organite, menetluse ja järelevalve suhtes, säärased privilegieeritud seisundis olevad koosolekud on järgmised: 1) riigi- ja omavalitsusasutiste poolt korraldatavad koosolekud; 2) usulised ja palvekoosolekud, selleks koguduste või usuühingute poolt määratud kohtadel; 3) juriidiliste isikute põhikirjades ettenähtud täitvate organite koosolekud, kui neist koosolekuist võtavad osa ainult juriidilise isiku liikmed; 4) õppeasutiste õpilaste registreeritud organisatsioonide koosolekud ja üliõpilaste konventide koosolekud ja 5) harilikud matuserongid. Kehtivuse kaotanud seadus oli soodustuste mõttes palju vastutulelikum ja andis hulga suuremale koosolekute kontingendile privilegieeritud seisundi. Vana seaduse järgi kasutasid soodustusi peale KoS § 26 tähendatute veel kõik organisatsioonide põhikirjapärased koosolekud, nende seas igasugused üldkoosolekud, ka sellised, kust võtsid osa isikud, kes ei kuulunud koosolekut korraldavate organisatsioonide liikmeskonda ja ka koosolekud, mis olid kokku kutsutud üksikisiku poolt erikutsetega. Nagu tähendatud, on need soodustused nüüd kaotatud, see näib olevat tingitud asjaolust, et muuta riigivalvet koosolekute suhtes tunduvalt tõhusamaks. Säärane kitsendus on kaunis oluline, kui arvestada, et koosolekute järelevalve korras on kohustuslik kõiki ülalnimetatud koosolekuid registreerida ning et registreerimisega kaasneb rida toiminguid ja õiguslikke vahekordi.

Olles selgitanud koosolekute kontingendi, millede kohta kehtib terve KoS normistik, asume koosolekute organite vaatlemisele. Koosolekust osavõtjaskonda ei ole oluline lähemalt käsitleda, kuna siin ei esine suuremaid muudatusi, seevastu seda enam nõuab käsitlemist koosoleku korraldaja ja juhataja instituut. Koosoleku korraldaja ja juhataja kvalifikatsiooni nõuded on avaldatud § 6, mille järgi koosoleku korraldajaks ja juhatajaks liikmeiks võivad olla hääleõiguslikud Eesti kodanikud ja täisalised teovõimsad välismaalased, kes peavad oskama eesti keelt.

Eesti kodanikud koosoleku korraldamisel või juhatamisel peavad olema seega 22 a. vanad, kuna välismaalastelt KoS nõuab vaid tsiviilõiguslikku teovõimet, mis on juba 20-aastastel, kusjuures välismaalane, olles teovõimas, võib koduriigis olla ilma poliitiliste õigusteta, ühenduses sellega ka ilma hääleõigusega. Muidugi on KoS välismaalaste poolt

koosolekute pidamise suhtes näinud ette erikorra, nad peavad hankima vastavalt pol.-prefektilt või -komissarilt eeltoa, kuid on terve rida koosolekuid, millede pidamist pole põhjust haldusorganitel takistada arutatavate küsimuste iseloomu tõttu, mispärast vastava loa hankimine võib toimuda kergesti, kusjuures samas olustikus Eesti kodanikud siiski koosolekut pidada ei saa.

Nagu mainitud, koosolekute korraldamisel peavad välismaalased hankima halduselt eeltoa, kuna koosoleku juhatamiseks neil mingisugust luba vaja ei lähe. Kehtiva õiguse alusel võib aga tekkida olukordi, kus koosoleku isikuline koosseis on vanuselt üle 18 a., kuid alla 22 a., säärasel juhul ta ei saa enda hulgast KoS järgi valida koosoleku juhatajat, kui aga võtab nimetatud koosolekust osa 20-a. välismaalane, siis on lahendatud koosoleku juhatamise probleem.

Põhiseadus käsitleb vaid kodanike õigust pidada koosolekuid, välismaalasi ta ei nimeta. Õeldust järeldub, et koosolekuõiguse kasutamine on eeskätt Eesti kodanike õigus ja et riigivõim võib seaduses ettenähtud korras ka välismaalastel lubada selle õiguse kasutamist, kusjuures see seadus (KoS) ei tohi mingil tingimusel välismaalasi seada soodsamale seisukohale kui Eesti kodanikke. On loomulik, et välismaalaste poolt korraldatavate koosolekute kokkukutsumine allub riigivõimu eelkontrollile, kuid nende koosolekute korraldajate ja juhatajate isikuline kvalifikatsioon, eeskätt vanuse suhtes, peab olema vähemalt võrdne Eesti kodanikelt nõutava kvalifikatsiooniga.

Veel ühe dissonantsi koosoleku juhataja isikulise kvalifikatsiooni suhtes annab „Ühingute ja nende liitude seadus“. Mainitud seaduse järgi peavad ühingute ja liitude juhatuse liikmed olema täisealised ja teovõimsad, seega vähemalt 20 a. vanad. Lähtudes ülalnimetatust ühingu juhatuse liikmed, kes ei ole hääleõiguslikud, ei saa juhataja nimetatud ühingu üldkoosolekuid, kuna seda keelab KoS kui *lex specialis*.

Põhiseadus määrab koosoleku pädevuse negatiivselt: koosolekuid võib pidada vaid siis, kui ei rikota avaliku rahu ja julgeoleku nõudeid ning KoS § 5 annab nende mõistete konkretiseerimiseks loendi, kusjuures ta avaliku rahu mõistet üldse ei maini. KoS § 21 käsitledes juhte, millal ollakse kohustatud koosolekut lõpetama, käsitleb peale formaalsete nõuete veel pädevuslikke nõudeid ja need on: kui koosolek muutub ohtlikuks riigi julgeolekule, avalikule korrale või kõlblusele ja kui koosolekul tehakse avaldusi, mis on keelatud § 5. Võttes KoS alusel kokku koosoleku pädevuse sätted võime konstaterida kolme põhjapanevat nõuet, mida tuleb arvestada koosoleku ainestiku juures, need on avaliku korra, julgeoleku ja ühiskondliku solidariteedi säilitamise nõue.

Avalik kord on kord, mis on ladestunud Põhiseadusele ja tema alusel antavatele normatiivaktidele, ta on kindlapiiriline ning konfliktid tema pinnal kõigiti konstateritavad ja normatiivselt lahendatavad. Seevastu ühiskondliku solidariteedi ja julgeoleku ning temaga seotud ohu mõistet ei ole seadusandlikult võimalik fikseerida. Haldusel resp. pol.-prefektil jääb siin suva asjaks määrata, kas on tege mist ühiskondlikku solidariteeti või julgeolekut

ohustavate asjaoludega või mitte. On ka täiesti selge, et suvalisus siin ei esine absoluutsena, vaid et seda piiravad teatud objektiivsed momendid, nagu ohtudele eeldatavaks, kuid selle normi rakendajaks jääb ikkagi füüsiline isik.

Peale ülaltoodud pädevust piiravate asjaolude esineb pädevuse normis deklaratsioon, mis käsitab Vabariigi Valitsuse õigust keelata poliitiliste koosolekute pidamine teatavaks ajaks. Tekib küsimus, kas on säärame deklaratsioon tarvilik? Kas poliitilistel koosolekutel võiks esineda juhte, mis on Ps normi vastased, kuid millised juhud on jäänud normimata teiste, KoS avaldatud pädevuse sätete kaudu? Peab vastama, et sellised juhud ei ole võimalikud, kuna KoS kaudu määratud koosoleku pädevus katab ka poliitiliste koosolekute pädevust. Kuna Ps ei sea üheleegi koosoleku liigile erinevaid takistusi, siis tuleb pidada sellist KoS deklaratsiooni täiesti üleaaruseks. Igasuguseid koosolekute liike võib ja saab haldus oma aktidega alati keelata, kuid nad muutuvad õiguskorrale ohtlikuks või vastaseks, kuid ei ole otstarbekohane säärast deklaratsioon paigutada KoS.

KoS on võrdlemisi vähe seganud end koosoleku menetluse käiku, ta on jätnud menetluse korra määrata koosolekut pidava organisatsiooni põhikirjale, kodukorrale ja kujunenud tavadele, seades sealjuures tingimuseks, et koosolekul säiliks kord ja et koosolek ei libiseks pädevuse aluselt. Teatud puudus näib koosoleku menetluse osas siiski olevat ja see on, et seal ei käsitleta koosolekute katkestamise küsimust. Millistel tingimustel ja alustel on võimalik koosolekut katkestada ja milliseid muudatusi võib koosoleku organisatsioon läbi teha, et ei oleks koosoleku jätkamisel tegemist hoopis uue koosolekuga? See on oluline sellelt seisukohalt, kuidas rakendatakse katkestatud koosoleku kohta registreerimise kohustust ja teisi järelevalve nõudeid. Seda küsimust on võimalik lahendada vaid kaudselt. Katkestamise küsimuse expressis verbis korraldamine võiks lahendada nii mõnedki arusaamatused.

Koosoleku järelevalve osa on seevastu teinud läbi ulatuslikumad muudatused. Eelkontrolli faasis s. o. kontrolli osas, mis toimub enne koosoleku avamist, on kontrolli teostamise peaarhik pandud väliskontrollile ja eeskätt pol.-prefektile või -komissarile. Politsei organid ei kontrolli tervet eelmenetlust, vaid ainult ühte osa sellest, nõuet koosoleku kohta vastav teade esitada, milles peavad olema andmed koosoleku struktuuri ja arutatavate küsimuste iseloomu kohta.

Huvituseta ei ole puudutada eelkontrolli süsteemi lähemalt, need on teatamise ja loastamise süsteem.

Teatamise süsteem seisneb selles, et kodanikud ja nende organisatsioonid, kellele on omistatud subjektiivne õigus pidada koosolekuid, peavad järelevalve mõttes pidamisele tulevatest koosolekute teatama ettenähtud korras vastavaile asutistele. Teate vastuvõtja asutis võib anda teate vastuvõtmise kohta kviitungi, kuid see ei oma süsteemi seisukohalt relevantsust. Peale vastava teate esitamist ei ole koosoleku korraldajatel eelmenetluse faasis järelevalveasutistega mingeid järgnevaid toiminguid.

Loastamise süsteem seevastu seisneb selles, et haldusasutiste poolt antud akt võimaldab kodanikel ja nende koondistel kasutada oma subjektiivseid õigusi. Luba ei suurenda isikkonna õigustesfääri, vaid võimal-

dab nende subjektiivsete õiguste kasutamist. Loa andmisega tehakse kontroll loa nõutajate üle tõhusamaks.

Võrreldes mõlemat süsteemi leiame, et teatamissüsteem on liberaalne ja loomulik rakendusviis kodanike põhiõiguste teostamiseks. Loastamissüsteem selle vastu bürookraatlik ja konservatiivne ning pidurdab kodanike põhiõiguste teostamist.

Käsitledes meil kehtivat eelkontrolli süsteemi näeme, et KoS järjekindlalt nimetab teadet, teatamise kohustust jne. KoS järgi eelkontroll tahab rajaneda teatamissüsteemile. Aga, nagu varem tähendatud, teatamissüsteem eeldab ainult seaduspärasest deklaratsiooni politseiprefektile, ilma igasuguste muude juriidiliste lisandusteta. KoS järgi lisandub teatamisele juurde prefekti poolt teate vastuvõtmise kohta kviitungi hankimine, mis on obligatoorne. Selgitades politsei kviitungi iseloomu näeme, et see on haldusakt, mis annab võimaluse pidada koosolekut, KrS § 114 ütleb expressis verbis, et süüdlast koosoleku kokkukutsumises koosolekust teatamise kohta kviitungit või koosoleku pidamiseks luba omamata karistatakse. Süsteem on suurel määral sellest, kuidas on võimalik hankida kviitungit, kas seda saab kohe peale teadaande esitamist või tuleb seda taotleda erilise menetluse kaudu. Teatamissüsteemi juures on loomulik, et vastav kviitung antakse kohe peale seadusepärasest teate esitamist. KoS järgi ei tarvitse haldus kviitungit sugugi kohe anda, tingimuseks vaid on see, et ta antakse vähemalt 12 tundi enne koosoleku algust. Kuid võib tekkida ka juhte, kus kviitungit üldse ei anta, tähendab, siis ei saa ka koosolekut pidada. Need juhud on: 1) kui teadaande esitamisel ei ole peetud kinni § 1—3 j § 6—11 eeskirjadest; 2) kui koosolek võib osutada ohtlikuks riigi julgeolekule, avalikule korrale või kõlbusele. Pkt. 1 käsitleb teadaande sisu ja vormi nõuetest mittekinnipidamist ning mittevastavat koosoleku kohta ja aega. Tuleb arvata, et sellisel juhul teadaannet võidakse ka tagastada esinevate vigade parandamiseks. Kuid et see nõue esineb kategoorilisena, siis on eelnevalt prefekti suvast, kas ta laseb teadaannet parandada või mitte. Pkt. 2 käsitleb koosolekute organisatsiooni ja koosoleku pädevusele mittevastavat päevakorda. KoS § 14 pkt. 2 seab prefektile ülesandeks hinnata koosoleku isikkonda, nende maailmavaatelisi aluseid ja nende isikute dünaamikat ning teiselt poolt kritiseerida kehtiva õiguse alusel koosolekul arutamisele tulevaid küsimusi. Selliste küsimuste hindamine viib täielikult subjektiivsime, vähemalt siis, kui isikkonnast ja koosoleku päevakorrast ilmselt ei selgu kehtiva õiguse vastasust. Siia juurde tuleb arvata veel õiguse kaitse ja õiguse teostamise momente. KoS järgi peab prefekt hiljemalt 12 tundi enne koosoleku algust andma kviitungi teate vastuvõtmise kohta, kui ta aga keeldub kviitungit andmast, siis esitatud vaide või kaebuse vastavas korras arutamine nõuab ikkagi rohkem aega kui 12 tundi, nii et igal juhul, kuigi prefekti otsus oli väär, jääb koosolek pidamata.

Arvestades kviitungi õiguslikku jõudu ja kviitungi andmise suvalisust muutub KoS väljendatud teatamissüsteem loastamissüsteemiks.

Intensiivse riigivalve süsteemist on vabastatud koosolekud, mis on asetatud privilegieeritud seisundisse, nende loetelu on toodud käesoleva kirjutise alul. Nende kohta ei kohaldata koosoleku organite kvalifikat-

siooni nõudeid, nad ei allu registreerimise kohustustele ning üldse nende menetlus ja järelevalve on pandud selliste koosolekute autonoomsetele organitele. Siinjuures näiski tuleb paratamatult peatada mõningate momentide juures, mis näivad vaatamata nende koosolekute privilegieeritud seisundile imelikkudena.

Erandlike ja tavaliste koosolekute isikkond on ühine, neile ei ole selles suhtes tehtud soodustusi. Lähtudes sellest ei või neist koosolekute võtta osa isikud vanusega alla 18 aasta muidu, kui korraldajad selleks ei ole hankinud politseiprefektilt vastavat luba. Riigi- ja omavalitsusasutiste ning juriidiliste isikute täitvate organite koosolekute puhul ei tule eeldada vanusega alla 18 aasta isikute osavõttu, teisiti on aga usuliste, palve- ja õpilaste organisatsioonide koosolekute ning matuserongidest osavõtmisega. Sääraste koosolekute korraldajad, olgugi et nad ei allu koosolekute registreerimise kohustusele ja järelevalvele, peavad politseilt hankima loa selleks, et alla 18 aasta vanusega isikud võiksid neist koosolekuist osa võtta. Sääraste lubade hankimise korra on aga KoS jätnud normimata. Peale selle kooliõpilased, et võtta osa koosolekuist, ka koolinoorsoo ühingute koosolekuist, peavad hankima selleks koolijuhatajalt igakord kirjaliku loa. Kas eeltoodud küsimuste lahendamise juures ei ole tegemist tehnilise veaga?

Lõpuks tahaks puudutada koosoleku õiguse käsitlemise juures veel õiguse teostamise ja õiguse kaitse küsimust.

Kasutades koosolekuõigust annab korraldaja teate prefektuuri kaks või kolm päeva enne väljakuulutatud koosoleku algust, saades järgmisel päeval vastu registreerimiskviitungi. Kui aga mõningatel põhjustel prefekt ei anna kviitungit teate vastuvõtmise kohta, siis tekib konflikt korraldaja ja prefekti vahel. Kviitungi mitteandmine võib olla tingitud esiteks sellest, et andmed koosoleku ja tema määrava isikkonna kohta on puudulikud ja teiseks, et prefekti arvamise järgi koosolek võib saada ohtlikuks avalikule rahule ja julgeolekule. Kui on tegemist andmete puudulikkusega, siis peaks olema võimalik neid täiendada, mispärast kviitungi hiljem andmine ei tohiks olla takistatud, kui on tegemist aga pädevuse normi rikkumisega või ohustamisega, siis kviitungit välja ei anta. Lähtudes seisukohalt, et prefektile on antud võrdlemisi suur suvalisus koosolekute pädevuspärasuse ja üldiseks koosoleku tingimuste otsustamiseks, ja et prefekt, kujundades oma seisukohta, arvestab tulevikus tekkivat hädahoju võimalikkust, siis on sellel pinnal võimalik küllaldaselt konflikte prefekti ja korraldajate vahel. Siinjuures tuleb silmas pidada asjaolu, et prefekt annab kviitungi hiljemalt 12 tundi enne koosolekut. Kui selgub 12 tundi enne koosolekut, et koosolekuks prefekti poolt kviitungit ei anta või, kuigi antakse, kuid antud kviitungi sisu kitsendab oluliselt kokkukutsutavat koosolekut, olgugi et korraldaja, toimides *bona fide* on arvamisel, et ta millegagi ei riiva ei kellegi õiguslikke huvisid ega ka ohusta neid, siis on ta sunnitud kaitsma oma subjektiivseid õigusi õiguskaitsese menetluse teel. Kehtiva koosolekuõiguse juures ei ole ette nähtud erilist õigusekaitse korda, olgugi et see tingimata oleks pidanud esinema. Erilist kiire iseloomuga õigusekaitse korda tingib asjaolu, et prefekt või komissar võib koosoleku pidamiseks vajaliku kviitungi mitteandmisest teatada alles 12 tundi enne koosoleku algust

ja et nimetatud aja momendist kuni koosolekuni on jäänud võrdlemisi lühikene ajavahemik, sellisel ajal ei saa edukalt rakendada tavalist haldusprotsessi kui ka menetluse korda.

Tavaline õigusekaitse kord näeb ette kaebuse esitamist otsuse tegija ametniku kaudu kas kohtule või ametiastmeliselt kõrgemale ametnikule. Oletades, et kaebus on koostatud ja esitatud korrektselt, et ei tõuse kaebuse seistamist ja tagastamist sisu ja vormivigade pärast, siis kaebuse vastuvõtja ametnik respekt. prefekt saadab selle edasi 7 päeva jooksul kaebust arutavale instantsile. Juba kaebuse edasisaatmisega on tekkinud niivõrd suur ajakaotus, arvestamata veel seda, et kaebuse arutusele võtt, arutamine ja otsusest teatamine võtab ka veel oma aja. Olgugi, et korraldaja õigus rehabiliteeritakse, on koosolek ikkagi jäänud pidamata vaatamata sellele, et prefekti otsus oli väär. Ülaltoodu näitab, et koosolekuõiguse kasutamise juures õigusekaitse kui ka õiguse teostamine on korraldatud puudulikult. See on vaid selle õiguse tagantjärele konstateerimine. Kodaniku põhiõiguste, kaasa arvatud koosolekuõiguse kaitse oleks pidanud eeskätt viidama läbi kohtuasutiste kaudu, kusjuures kohtute sellekohane menetlus oleks pidanud olema erilisel kiire, see oleks taganud nende õiguste tagajärjeka teostamise.

Kokku võttes võib öelda, et kehtivat Koosolekute seadust praktiliselt täie kontsekvantsusega on peaaegu võimatu rakendada. Tahaks arvata, et kui need mõningad kriitilised momendid, mis on olnud käesoleva kirjutise aluseks, saavad aidata kaasa parema koosolekute seaduse tekkimiseks, siis on käesoleva kirjutise ülesanne täidetud.

E. Hiidna.

PIIBEL JA TÄNAPÄEV.

Käesoleval aastal möödub 200 aastat eestikeelse piibli ilmumisest. See mitmekordselt väljateenitud „juubel“ on kaugelt sügavama tähendusega kui mingi teise trükise ilmumise mälestamine. Ühegi kahtluseta võime tunnistada: vaevalt on trükisõna mõne teise teose näol meie rahva vaimset ja kõlbelist kujunemist sel määral mõjustanud kui piibel. Väärrib eriti mainimist seegi, et eesti talupoja tõeline kristianiseerumisprotsess vennastekoguduse liikumises õige lähedalt on seotud piibliraamatu kandumise ja meie rahva sekka. Veerides tolle piibli vigaseid ja võõrapärasusist kubisevaid, kuid siiski oma keelseid lehekülgi, imbus omaloetud „kirjasõna“ kaudu paratamatult lugejaisse algmeid kristluse eluväärtusist; aga seal puututi kokku ka ühe peagu omataolise väikese ning võitleva orirahvaga, kelle tee ulatus unustuse ääremailt ajaloo kõrgustikele; selle rahva saatusest õpiti lohutavat tõe isandate ülekohtu kaduvusest — ja kõige seesuguse üle järele mõtlema harjudes kinnituti vastupanuvõimes paremate päevade ootel, kasvatati teadmatult selgroo sitkust ja pärandati seda poegadele kuni „aeg täis sai“ ja isandate ülekohus murti. Piibliraamatu lehekülgedelt läidetud vaimusädemeke sai aluseks suurele rahvuslikule ärkamishoõgumisele. Vajame veel asjatundlikke ning süvendatud vaat-

lusi piibli mõttemaailma positiivseist kajastustist meie rahva vaimses ja kõlbelises teadvuses. Ega taha kõige selle juures ka tänumeeles mainimata jätta nendegi nimesid, kes raskustega võideldes kaasa on aidanud küll lausa teedrajavalt, küll tööd lõpuleviivalt eestikeelse piibli saamisel ja sellega unustamatu teene osutanud meie rahvale: *Virginus, Hornung* ja eriti muidugi *Anton Thor-Helle*.

Kuid vaevalt toimiksime õiglaselt, kui vaatleksime piibliproblemaatika üksnes ajaloolise seigana. Kindlasti ulatub „raamatute raamat“ harrama ka olevikuküsimusi. Milline on ta asend moodsa inimese teadusele tuginevas maailmavaates? Ons tal seal üldse eluõigust? Või kuidas mõista ja käsitleda piiblit, et viljakamalt sobitada ta vaimlis-kõlbelisi väärtusi praegusajaga? Sest kahtlemata on just tänapäeva olukorras piibliga seotud tohutu maailmavaateline problemaatika. Ta on ise saanud tänapäeva inimesele käsitusväärivaks küsimuseks.

See väide puudutab mitte vahest kristlusest eemalseisvaid ringe ja maailmavaateid, vaid on just kristluse enese eluküsimuseks saanud. Kristluse olevikukriisi üheks põhilisimaks tunnuseks peetakse murrangut ta suhtumises piiblisse kui oma õpetuslikku ning kõlbelisse autoriteeti. Radikaalsemad voolud uuemas teoloogias nii saksa, skandinaavia kui ka anglo-ameerika maailmas toonitavad üksmeelselt „piibliliku“ põhisuhtumuse restauratsioonivajadust nii usuteaduslikus mõtlemises kui ka kristliku elu praksises. Samuti toonitavad ka liberaalsed suunad otse tungivalt põhjaliku ümbermõtestuse vajadust senises piiblikäsitluses. Kiriklikus praksises tegelikult asutakse muidugi õpetuslikult „puhtal“ seisukohal ja vaadeldakse talle kui ainukehtivale ilmutusürikule; tegelikult aga ollakse enamasti kaugel tollesama „puhta“ vaatekoha sisuliste järelduste rakendamisest. Selle kummalise olukorra parimaks näiteks on kas või seegi, et oma põhimõtteilt konservatiivne maailmakirjastus „*Briti ja Välismaa Piibliselt*“ tegelikult oma tõlkeid laseb valmistada ning revideerida kriitiliselt töödeldud tekstide alusel, milles paljud „ilmeksimatud“ kohakesed uuemate uurimuste tagajärjel on eemaldatud hilisemate lisanditena. Nii on õieti esmarjoones kristlaskonnale enesele tarvis uut ning sobivat piiblikäsitlust, mis kaasa aitaks piibli autoriteedi taastamisele just praegusaja kristluses.

Millistel põhjustel on siis too endine autoriteet nii ohtlikult kõikuma löönud? Neid jälgides võiksime nad otstarbekuse mõttes rühmitada kaheli:

1. on senine piiblikäsitus ise vastuollu sattunud praegusaja arusaamadega ja suuremalt osalt ka moodsa piibliuurimise tulemustega. Tülid ja vaidlused usuteaduslike voolude vahel on suuremalt jaolt neist tingitud olnud; samuti enamik nn. ketseriprotsessidest on tekkinud lahknevaist arusaamadest piibliseletamises. Kirik, kes toonitab ajaloolise piibliuurimise kahjulikkust ja rangelt kinni tahab pidada piibli autoriteedit — toimib ise piibli autoriteeti hävitavalt ja on seega määratud vaimsele mandumisele. Sest: *inspiratsioon*i õpetuse järeldused piibli sisulisele ainukehtivusele kõigis asjus, millest seal juttu tehakse — olgu need siis ajaloolist, loodusteaduslikku või arstiteaduslikku laadi — on ise enam kui küsitavad ja kajastavad endis üksnes kirikliku liigagaruse saavutist, mis vahest seletatav oleks küll omaaegsel maailmavaatelistel tustal, ent paratamatult vastuollu satub praegusaja seisukohaga. Meenu-

tagem, et inspiratsiooniõpetus pärineb ajast, millal piibel tööpoolest esines autoriteedina igas suhtes ja millal tema andmeid tuli arvestada igal teadusealal. Tänapäev ei saa neid seisukohti mingil tingimusel jagada. Meie mõistame vägagi hästi, miks teadusliku maailma- ja elukäsitluse arenemise eestvõitlejad seetõttu sääraseid pretensioone usumeeste poolt arengut tõkestavaiks peavad ja sõja kuulutavad piibliusule.

2. teine rühm raskusi tekib sisulisest lahknemisist. Siin ei toetu vastuolud mitte enam teatavaile metoodilisele kaalutusile, vaid sootuks teissuguseile arusaamistele maailmavaatelisis põhiküsimusis. Kaudselt, ent siiski suure järjekindlusega on sel kombel piibliku maailmavaate aluseid pehastanud idealistlik filosoofia. Otseselt on vastuolus kõik religioonihüljavad maailmavaatetüübid — alates valgustusaegsest materialismist ja lõpetades moodsate poliitiliste maailmavaatetüüpidega marksismi ja leninismi näol. Siin on vahekord selge: piibel on ainult ajalooline ürik, mille vastu huvi võib tunda üksnes samuti, nagu võib huvi tunda egiptuse hauakirjade või klassiliste kreeka tekstide vastu. Tal ei saa olla mingit olevikupidet, mingit maailmavaatelist tähendust kaasajale. Kõik, mis temaga seoses, kuulub minevikku ega ole vajaline tulevase maailmakorra ülesehitamisel. Isegi deemonliku vaenu ja vihkamiseni võidakse minna säärases sõjas piibli ja sellele toetuva kristluse vastu, nagu seda võime tähele panna Nõukogude Venes ja vahest „kultuursemal“ kujul ka läänepoolseis inimsoo uuendamiskatseis. Mainitagu, et nii siin kui seal põhimõttelise vastuolulisuse juured ulatuvad idealistlikku filosoofiasse — Marx'i kaudu Hegel'ini.

Peatugem ligemalt esimese probleemiringi juures. Siinsete raskuste kaalukamaks argumendiks on kahtlemata moodsa piibliuurimise enese tulemused. Esimesel silmapilgul pani see muidugi usklikke jahmatama, kui ajaloolis-kriitilise uurimise väljadel hakkasid kõlama sääraseid oskussõnad nagu: müüt, legend, luule jne., ja kui kahtlema hakati paljude piiblis esinevate kirjutiste „ehtsuses“, s. t., nende tõelises kuuluvuses pealkirjas mainitud isikule või kui evangeeliumide uurimisel hakati kõnelema „ebaehtsaist“ Jeesuse sõnadest jne. Säärase oskussõnade tarvituselevõtust kardeti piibli autoriteedi lõpliku varisemist. Konservatiivsed ringkonnad põlustasid liberaale, liberaalid ennustasid kadu tagurlastele. Näis, nagu puhkeks võitlus elu ja surma peale kristlaskonnas eneses. Mis oli selle võitluse põhjuseks? Oli tööpoolest piibli autoriteet hädaohus? Ei, hädaohus oli vaid käputäis eel- ja väärarvamusi. Alles nüüd, millal ägedamad lahingud piiblikriitika ümber juba löödud ja võitlejad mahti saanud oma töötulemuste kristalliseerimiseks, võime aegamööda hakata taipama kogu selle kirkliku heitluse tähendust ja mõttetust ühtlasi. Meie hakkame mõistma, mis meid õigupoolest lahutab piibli mõttemaailmast ehk teisi sõnu, milline see piibli mõttemaailm tööpoolest on. Sest sajandite rida, mis meid lahutab piiblis kujutatud aegadest ja mõtteviisist ning kujutusmaailmast, pole kaugeltki mitte tühine olnud. Terved keelkonnad on vahepeal surnud, rahvad ja kultuurid hukkunud. Palju on kattunud mineviku varjudesse jäädavalt. Selleks aga, et tagasi tungida algaeegade juurde ja osa saada sealt hoovavast ning aegade keerisest moonutatamatust vaimsest hingusest — selleks pole tarvis fantaasiat, vaid tõsist ning asjatundlikku ajaloolist uurimist, mis eelkõige peab olema kriitiline, et osata vahet teha tõe ja vale, ehtsa ja ebaehtsa vahel. Piibli uuri-

mine ilma mingi kriitikata — see tähendaks meelevaldset piibli tõlgendamist ega viiks meid kuigi kaugele. Alles siis, kui meie vastavaid meetodeid tundes ja kasutada osates võimelised oleme läbi murdma teksti ehtsa mõtte juurde — seks on algkeelte tundmine parimatu — suudame haarata ka tema vaimset sisu ja mõista, mida ühel või teisel tekstil ka tänapäevale on kuulutada. Mis kasu on kõigest piibli autoriteedi toonitamisest ja säilitamisest, kui meie asjatundmatuina paratamatult oma aja lastena siis kirjast välja loeme seda, mida meie seal arvame olevat? Kas pole pigem säärame kirjakaasutus liberaalsemaga teadusliku seletuse kõrval vilets väärkasutamine ja sellisena kirja autoriteedi pühaduse rüvetamine?

Mis on piibel ta välise kujunemisloo taustal? Teda võiks võrrelda tohutu mosaiikpildiga. Võib-olla peaks see pilt olema nii suur, et üks inimene korraga ei suudagi näha teda tervikuna. Iga osakene selles on vahest pärit ise kivilüügist, ise kihist ja erivanusega. Iga kivikene selles mosaiigis on töödeldud enne sinna asetamist erilaadselt, värvitud eritehnikaga või jäetud hoopis võõbata. Paljudel on ajahammas killud küljest lõõnud, paljudest on ainult ase järel, mis lubab üksnes aimata, millise suuruse või ka värvusega kivike sinna pidi kuuluma. Uuriija, kes mesilase usinusega iga osakest sellel pildil mõõdab, vaatleb ja hindab, suudab esialgu vaevalt teda sobitada ligemagi ümbrusega. Võib-olla on see osake juhuslikult hoopis üksik, võib-olla vedeleb ta koguni lahtiselt omal kohal ja meelitab uuriija kujundama teooriat ta ehtsuse kohta. Või on kellegi üksildase uuriija käsi ta kord minevikus sinna juhuslikult paigutatud? Sadu teooriaid tekib uurides, sadu seletusi lahendamatuks jäävatele küsimustele. Kuid see ei tee uurimist ennast kaugeltki mitte väärtusetuks, et tema suhtes maksaks õigeusklikkuse nimel hakata nina krimpsutama. Alles teine, kolmas ja vahest koguni kes teab mitmes uuriija silm oskab tabada asja õiged kontuurid ja asetada ta tõelisse seosesse oma ümbrusega. Selleks on aga vaja süvenemist ja rahu, mitte sõjakeerist, nagu see senini ajaloolis-kriitilist piibliuurimist kahjuks on ümbritsenud oma ketseriprotsessidega. Ja kui me tänapäeval teadusliku uuringu seisukohalt piibli välise tekkeloo taustalt nähtuna väidame, et ta koosneb suurest arvust lahus tekkinud pärimusist mitte üksnes oma vanemais osiseis, vaid isegi oma uusimas osas — evangeeliumide näol — ja et neis pärimusis ajalooline aine on sageli otse tundmatu seni on põimunud legendaarsete lugudega ja rahvuslike müütidega ja et kaugeltki kõik andmed ei vasta ajaloolistele tõsiasjadele ja et andmed teatavate sündmuste kohta isegi omavahel ilmsesti lahknevad — millest järeldame need meelevaldselt põimitud olevat kellegi tundmatuks jäänud „redaktori“ poolt ühiseks looks — siis kõigi säärase tõsiasjade olemasolu ei vähenda põrnuugi piibli sisulist väärikust. Kui me usklikena tunnustame, et piiblis leidub Jumala Sõna — siis tähendab see ainult meie usu piskust, kui meie Jumala Sõna usume ainult teatavalt, vägaagi ratsionaalseil tingimustel: et see sõna tingimata säärame peab olema kui see meie meeldib. Seetõttu tulebki usklikkonna vaenukisa piiblikriitika arvel tõlgendada üksnes vähese ning ebaehtsa usu avaldusena.

Muidugi ei tehta võitluseolukorras vigu ainult ühel poolel. Ka ajaloolis-kriitiline piibliuurimine ise oma kõrgusajal — eriti aga Saksas — asus sallimatuse teele. Ka siin leidis nimesid, kes oma vaatluse tulemusena vankuma löid piibli autoriteetsuses. Võib-olla mõjusid siin kaasa parata-

matult teatavad maailmavaatelised eeldused, mis juba emapiimaga koos olid omandatud ja mis ka ei lubanud piiblit näha sellisena, nagu ta tõepoolest on. Aga enamasti põhjustas väärarusaamased kahtlemata teatav uurijaile omane lühinägelikkus ja küündimatus. Nad nägid endi ees üksnes puud ega suutnud seetõttu ulatuda nägema metsa ilu. Need uurijad nägid vaid oma kitsa ala probleeme ega olnud võimelised pilku heitma üle kogu töövälja ja avastama seal seostavaid kontuure. Seetõttu lubati enesele muidugi sääraseid kristlaste poolt taunitavaid eriskummalisi taotlusi nagu uue piibli loomine selle ainult „ehtsaiks“ tunnustatud kohist või siis mõne piibliosia hülgamine jne. Populaarses kirjanduses neid kavasis Sõna „reformiks“ leidub kümneid, üks imelikum kui teine. See asjaolu omakorda tekitas umbusku ja usaldamatust kriitilise piibliuurimise vastu üldse ja jättis mulje, nagu seisaks kriitika üksnes hävitamises ja mahategemises. Võib üsna sageli jälgida, kuidas mõni teatav üksikküsimus — kas või kuulus Jeesuse neitsistsünni küsimus — terveid voolusid oma poleemilise ihaga on üleval hoidnud. Või kui on vaidlused puhkenud mõne piibliosia ehtsuse ümber — näiteks puudutades kas või seda, kes on Moosese raamatute tegelikult autoriks või kellelt pärineb Jesaja raamatu teine pool — siis pole kummalgi poolel õieti selge olnud, mille ümber kogu vaidlus on käinud. Ühed nägid piibli autoriteeti kokku varisemas, kui hakati ülikoolides õpetama, et Moosese raamatud pärinevad väga erinevail aegadel tekkinud pärimusrühmadest ja et Jesaja raamatu teine pool on kirjutatud meile tundmatuks jäänud autori poolt alles juutide sundasumise lõpupoole. Teised aga tegid sellest omalaadse järelduse ja hakkasid säärase juhuslikkusega kirjandust samuti pidama ülearuseks kristlaskonnale ja nõudsid reforme, Vana Testamendi ja Pauluse degradeerimist kristlikus teoloogias! Aga niisuguseid järeldusi võidakse teha ainult võitlusepalavikus.

Kuidas saavutada taas normaalset suhet piiblisse? Selle esimeseks tingimuseks on, et kõrvale heidaksime kõik eel- ja väärarvamused. Meil ei tule piiblist otsida seda, mida seal pole — kuigi vahest omal ajal piibli autoriteedi kaitseks loodud teooriad ja õpetused seda soodustaksid. Peame pidama silmas, et piibel pole ei ajaloo, geograafia ega loodusteaduste käsiraamat, millest võiks otsida eksimatuid fakte vastaväl aladel. Selleks on praegusajal paremaid ning täpsemaid allikaid. Hakkaksime piiblist otsima neid aluseid meie maailmakäsitluseks, mida pakub loodusteadus ja astronoomia, siis astuksime juba esimesel leheküljel vaenujalale. Piibli maailmavaateliseks taustaks on Ptolemäiose maailmapilt selle idamaises vormis. See kuulub aga ajalukku. Samas olukorras oleksime paljude teiste loodusteaduste abil selginenud tõsiasiade suhtes. Aga sama hästi pole tarvis piiblist minna otsima ka ajaloolise kroonika andmeid. Ta pärimused on tihti vastakud ja sisaldavad erinevaid andmeid mujal leiduvatega võrreldes, mis sageli hoopis täpsemad. Jeesuse sünniajaga on näiteks hoopis suuri raskusi, samuti Pauluse tegevuse kohta käivad andmed on puudulikud — kõnelemata Vana Testamendi sündmustest. Kõike seda silmas pidades võime päris julgesti asuda tolele „kitsale“ seisukohale, mis piiblis näeb esmajoones ja üksnes usuraamatut ja usulist autoriteeti. Ta on mosaiik, mis oma vahenditega kujutab ainult teatavas sisulist pilti ega mahuta enesesse korraga mitte tervet maailmaprobleemataktikat. Nii nagu mosaiiki vaadeldes meil tuleb teatavast distantsist jälgides lasta kontuuridel sulaneda tervikuliseks pildiks, enne kui nägema hak-

kame ta sisu — nii on ka lugu piibliga. Uurijad teevad, nagu mainitud, korduvalt selle saatusliku vea, et nad ei suuda asju haarata t e r v i k u n a, vaid upuvad oma silma all olevasse probleemisse. See tähendab aga: tungida kirjatähest tema vaimse tuumani, haarata teksti kandvaid ideid ja põhimõtteid. Paljud kipuvad arvama, nagu oleks piibel ka mingi sisuline mosaiik — ning kahjuks niivõrd purunenud või kokkulapitud mosaiik, et selle algsete põhikontuuride tajumine on võimatu. Nende ridade kirjutaja isiklikult on teissugusel seisukohal. Ja seetõttu ta võibki esitada tolle kaunis omalaadse seisukoha, mille järgi piibel moodustab kogu oma ulatuses — hoolimata ta kaugelt üle aastatuhande kestnud tekkeajaloost — maailmavaatelise ja eriti religioosse elukäsitusliku tervikpildi. Meie võime täie õigusega kõnelda niihästi piiblist kui maailmavaatelistest probleemist — aga ka piibli maailmavaatest. Teatavad usulist laadi põhisuhtumused, mille ligem käsitletu ei kuulu käesoleva kirjutise raamesse, läbivad iseloomulikena kogu piiblit ta esimesest leheküljest viimseni ja seostavad kõik üksiklood nähtamatu sidemega imeliselt tervikuliseks pildiks. Nende sidejoonte haaramine ja selgitamine aitaks tunduvalt lahendada tekkinud kriisiolukorda piiblikäsitusel ja soodustaks ta lähendamist praegusaja inimesele.

Olgu näitena viidatud ainult mõnele üksikule seesugusele ühendjoonele piibilikus mõttemaailmas. Kes vähegi süvenenumalt on tutvunud Vana Testamendiga, see märkab peagi siin esineva jumalakujutluse omapära. Ütleksime teaduslikus keeles: vanatestamentlik usund on oma põhilaadilt teistlik monoteism. Kahtlemata leidub ka teissuguseid sugemeid — ent need ei moodusta kandvat osa siinses jumalakujutluses. See oli juutide rahvusliku omapära ja rahvusliku usundi kandvamaid jooni. Ta algmed on kadunud ajaloo sogasesse põhjamudasse, kuid niipea kui Israel kerkib rahvusena ajaloo areenile, ta tunnistab ainsat isiklikku Jumalat. Kümme käsku on tekkinud kahtlemata kaunis kauges minevikus ja võib-olla ei eksi siin piibli traditsioon kuigi palju, nende saamist sidudes Israeli esimese „ärataja“ ning rahvusliku kasvataja Moosese kujuga — kuid võrreldagu korra nende nomaadide norme kas või märksa kultuursema Hammurapi seadlustega, siis alles võib mõista sisulist vahet nende vahel. Või kõrvutatagu loomislugusid muinas-ida müütidega: lausa pimegi peaks taipama nende ideelist erinevust. Tõu teistlik monoteism oli nii oluline rahvusliku omapära tunnus, et kogu hilisem israeli ajalugu otse kubiseb näiteist heroilise võitluse kohta selle usu puhutuse pärast. See usundiline idee pole mingi paljas „õpetus“ või „varede“ — vaid niihästi kogu rahva kui ka iga üksiku israeliidi olemasolu kandev jõutegur — tarvitades taas moodsat terminoloogiat ütleksime: eksistentsiaalne suurus. Kogu elu oli temast sõltuvuses, kõikjale ulatus ta nägema, kõike kuulma: ta on kui südametunnistuse hääl hoiatamas rahva suuri poegi, julgustamas neid nende võitluses tõe ja õiguse pärast; ta on arupärija „venna“ suhtes ning kõlbelise elupuhtuse kõikvõimas valvur; kogu vanatestamentlik maailmakäsitus keerleb otsekui heitlus tolle kõikvõimsa, nähtamatu Jumalaga, kogu Israeli ajalugu on üksainus suur romaan Jumalaga. Mainitud jumalakujutluse kõrval võiksime nimetada veel kõlbelise elukäsitluse omapära — mis kaugel on rigoristlikust moraalist. Kui antiikses kõlbluses toonitati sõjalisi voorusi, siis vanatestamentlikus moraalil — kuigi ka siin sõjalised elemendid võivad

pole — esinevad põhiliste omapärajoontena sügavad humanseed tendentsid. Võrrelduna kaasajaga muidugi — sest praegusaega tooduna tunduksid nad kahtlemata teissugustena; kuid see ei muuda nende väärust. Igatahes on ligema tuleviku ülesandeks hakata koondama üksikandmeid terviklikuks üldpildiks, kusjuures siis sääraste üldiste tunnusjoonte arv ja ulatus ühegi kahtluseta peaks paisuma.

Seoses eeltooduga tavaliselt vaieldakse piibliküsimuses veel mõningate asjaolude pärast ja püütakse nende arvel näha vähenemas ta tähendust praegusaja maailmavaatelistele otsimustele. Üheks seesuguseks küsimuseks on piibli toon ja aine. Eriti pedagoogiliselt vaatekohalt armastatakse ette tuua, nagu ei sobiks piibel või siis vähemalt selle teatavad osad kasvavale noorsoole. Teadaqi, et piibel on täiskasvanute raamat esmaajones. Kuid see viis, kuidas piibel mõningaid sündmusi kujutab, on ülimal määral realistlik, tõepärane, püüab olla ilustamata. Seda ei saa seletada vahest autorite muutetusega või veelgi vähem oskamatusel. Meie peaksime pigem küsima, miks üks ja teine lugu on jutustatud. Miks ei varja vanatestamentlik ajaloolane jumaldatud Taarveti eksimusi? Miks kirjeldatakse esiisa Jakobit sootuks ebaausa ärimehetüübina? Peagu ainstuki kuju ei leidu kogu Vana Testamendi tüüpide tagavaras, mis oleks kujutatud ilmse idealiseeritusega. Ka sellel on oma seos eespoolmainitud arusaamaga Jumalast ja tema suhtumisest inimesisse. Eksimuste ja languste kirjeldusis näidatakse, kuidas inimesed Jumala võivad unustada ja manitsetakse sel kombel valvsusele. Võib-olla seostub sellega veel teinegi arvataw mõte: et inimeste tähelepanu oma juhtidelt suunata ainsale israeli juhile — Jumalale. Selleks ei idealiseeritud inimesist sangareid, vaid lasti neil ajalukku minna tavaliste inimestena, kellede nõtrused sageli kippusid ületama tugevuse. Ja näidatakse ühtlasi, kuidas suhtub Jumal säärasesse, kes selle asemel, et usalduda Temaile, arvestavad iseeneste huvisid ja siis karile jooksevad. Mainitagu selle illustratsiooniks kas või traagiline Saul, esimene kuningas Iisraelis. Seda silmas pidades langevad kõik etteheited piibli liigse realistlikkuse suhtes ära. Kui meie ilma ühegi paha tundeta loeme kümnete köidete kaupja „ilukirjandust“, mille ainsaks varjatud või varjamata teemaks on inimeses mäslavate kihude rahuldamine, siis ei peaks raskusi tekitama ka piibli mõne realistliku sündmuse vaatlemine ja ta õige mõtte avastamine. Niisugune väliselt moraalsena näida tahtev etteheide ei taha asja objektiivsemal vaatlemisel püsida kuigi kindlana.

Veelgi sagedamini tekitab arusaamatusi see, kuidas mõista eriti piibli alguses esinevaid lugusid. Tahetakse ikka vaielda piiblis esineva loomiskujutluse vastu kuulsa „kuue päeva“ argumendiga jne. Arusaadav: neiski lugudes pole tähtis keht, milles tegelikult asi on jutustatud. Loomisloos pole oluline mitte kuus päeva, vaid see, et Jumalat käsitletakse maailma loojana ja maailma Jumalast looduna, mis omakorda tähistab ainult usuliselt haaratavat intiiimset vahetorda Jumala ja maailma vahel. Samasuguses oma aja ning mõtteviisi kohases „rõivastises“ esineb hulk teisigi piibli lugusid. Nende tähttäheleline seletamine viiks mõtetuseni ja seda pole ka kusaqil nõutud. Aga just põhjalik piibliteaduslik uurimine peab avama tee nendegi — olgu müütide, olgu legendide, olgu muude muinaslugudegi — ideelisele mõistmisele ja seega asetama nad seosesse üldpildiga. Alles sääraste üldpildi seisukohalt suudame öieti

mõista ja hinnata piibli väimset sisu, mis oma maailmvaatelise probleematikaga mitte ainult huvitavat ainet, vaid ka tõhusat kaasabi suudab pakkuda moodsaimalegi otsijale XX sajandist. Ainult seesuguseil eeldusel võib piibel kujuneda taas arvestatavaks tänapäevaramatuks, autoriteediks meie usulisis ja eriti ka kõlbelisis suunitlusis.

E. Salumaa.

LIIGKASULISEST ÄRITSEMISEST MEIE TEKSTIIL- KAUBANDUSES.

Eestis elab juute umbes 4500, kes oma enamikus tegutsevad ärialal. Arvu poolest on Eesti juutide suhtes õnnelikus seisukorras, sest vähe on maid, kus arvuliselt juudid mängivad rahva elus niivõrd väikest osa.

Kui aga rääkida Eesti juutidest, siis peab ütleva, et kuigi nad arvuliselt moodustavad väga pisikese rahvagrupi Eestis, nende mõju aga ei ole kaugeltki nii väike, sest nemad panevad endid maksma nende kätte koondunud majandusliku jõu läbi. Eesti juudid on enamikus rikkad; väeseid juute, nagu Poolas, Leedus ning isegi ka Lätis, Eestis peaaegu üldse ei ole.

Eesti juudid on kogunud oma varandused Eestis, sest vähe on neid, kes on saabunud kusagilt väljast suuremate summadega. Ning kuidas nad on seda kogunud, peaks teadma iga ostja, kes on käinud korragi juudi poes. Harilikult juut müüb ikka niisugust kaupa, kus ostjal on raske määrata kauba kvaliteeti ja selle õiget väärtust, või jälle kus on tegu väga paljude sortide ning liikidega, mille keskel on võimalik ostjat hindadega viia eksiteele. Sellepärast näeme, et valmisriiete, mütside, pudukaupade kauplused on enamikus juutide käes, riide-, klaasi- ja mõnel teisel säärasel erialal on juutidel suur osatähtsus.

Kui kauba kvaliteet ja hind ei ole ostjale selge, siis on võimalik müüa korraliku hinna eest alaväärtuslikku kaupa, ja korraliku kauba eest omakorda võtta kõrget hinda. Kogu seda operatsiooni peab veel maskeerima „etteküsimise“ tehing, kus kauplemisel hinna järk-järgult allajätmine loob mulje, nagu oleks ost tehtud soodsa hinnaga.

Alljärgnevalt toome mõningaid näiteid sellest, kuipalju Eestis äritsevad juudid võtavad vahetasu kauba müümisel. Meil on läinud korda saada usaldusväärseid andmeid mitmete juutidele kuuluvate riideäride kohta Tallinnas. Avaldame neist mõningaid huvitavamaid.

Tallinnas, Karja tänaval asuv juutide äri „Tallinna Tekstiil“ on üks suurema läbimüügiga riidekauplusi pealinnas. Ta kaubitseb peamiselt välismaiste riidega, mille suhtes on ta läbimüük aastas umbes 90 000 krooni. Peale selle kodumaiste riiete läbimüük. Vaatamata sellele, et äri kuulub juutidele ning seal hinnad on välismaa riidetelt äärmiselt kallid, ja ilmselt kallimad, kui mitmes teises riidekaupluses, peab suur osa Tallinna ostjaskonnast, eriti naisostjate hulgast, heaks tooniks sealt teha oma sisseoste. — Millised on selles äris hinnad ja vahetasu, selgitame paari konkreetse näitega üksikute kangaste ja riidetükkide kohta. Arvud on käesoleva aasta suvest.

Üks siidist kleidirie, mille väljamüügi hind oli 14,50 krooni meeter, maksis ärile enesele 9,40 kr. meeter; seega vahekasu üle 5 krooni ehk üle 50 prots. omahinnast. Üks naiste villane mantlirie, mille omahind oli 9 krooni, müüdi välja 14 krooniga; vahekasu siin 5 kr. meetrilt ehk samuti üle 50 prots. Üks Saksamaalt ostetud naiste mantlirie, mille müügihind oli 26,50 kr. meeter, maksis ärile enesele 17 krooni meeter; vahekasu 9,50 krooni ehk jälle üle 50 prots. Puuvillane kleidirie, mille omahind oli 2,20 kr., müüdi välja 3,30 krooni eest; vahekasu 50 prots. — Parem ei ole lugu meeste ülikonnariietega. Inglismaalt toodud meeste ülikonnariietest üks, mille omahind oli 15,35 kr., müüdi välja 26 kr. eest; vahekasu seega 10,70 kr. meetrilt ehk 70 prots. Teine riie, mille omahind oli üle 19 kr., müüdi välja 30 kr. eest; vahekasu üle 10 krooni meetrilt ehk üle 50 prots. Kolmas riie, mille omahind oli 11,50 kr., müüdi välja 19 kr. eest; vahekasu 7,50 kr. meetrilt ehk üle 60 prots. omahinnast. Neid näiteid, kontrollitud arvudes, võiks tuua rohkemgi. — Sedaviisi näeme, et „Tallinna Tekstiil“ võtab harilikult vahekasu parematelt välismaa kleidiriietelt vähemalt 5 kr. meetrilt, naiste välismaalt toodud mantliriietelt 5—10 kr. meetrilt ja meeste välismaalt toodud ülikonnariietelt enamasti 8—10 või rohkemgi krooni meetrilt; ja protsentides tõuseb tema vahekasu seni avastatud andmetel kuni 70 protsendini omahinnast.

Kui võrrelda mõnda teist juudi äri, siis näeme samasugust pilti. Näiteks Tallinnas Viru tänaval asuv f-a H. Gutkin võtab välismaa riieid vahekasu kuni 80 prots. omahinnast. Näiteks üks naiste villane mantlirie, mille sisseostukulu oli äril üle 6,50 kr. meetri kohta, müüdi välja 12 krooniga; vahekasu seega ligi 5,50 kr. meetrilt ehk ligi 80 prots. Teine naiste mantlirie, mille omahind oli üle 6 kr., selle müügihind oli 11 kr., vahekasu ligi 5 kr. ehk peagu 80 prots. omahinnast. Siidrie, mille omahind oli üle 10 kr., selle müügihind oli 16 kr.; vahekasu ligi 6 kr. ehk üle 50 prots. Teise siidriide eest, mille omahind oli 8,50 kr., nõuti müümisel 13 krooni; vahekasu 4,50 kr. ehk samuti üle 50 prots.

Välismaa riideid müüb ka Tallinnas Viru tänaval asuv f-a H. Friedman. Kaubeldes suuremal määral villaste riietega tema teenistus tõuseb mõnedelt riieidelt üle 100 protsendi. Äri on tuntud juba oma ülemäärase kasu võtmisega ja kuuldavasti ka korduvalt karistatud selle eest. Selles äris üks välismaa villane kangas, mille omahind oli meetrilt 10,50 kr., tuli müügile 23 krooniga meeter; nii nõudis äri sellelt riidelt 12,50 kr. vahekasu ehk ligi 120 prots. omahinnast. Teine villane kangas, mille sisseostuhind oli üle 11,50 kr., tuli müügile 21 kr. meeter; seega vahekasu ligi 9,50 kr. ehk ligi 80 prots. sisseostuhinnast. Kolmas villane kangas, mille omahind oli üle 13 krooni, müüdi välja 22. kr. eest; vahekasu umbes 9 krooni või 65 prots. Need ei ole aga veel kõik selle äri kohta käepärast olevad andmed.

Küllaldase pildi saamiseks juutide äride tegevusest ei ole vist vaja enam rohkem andmeid tuua. Harilik ostja, kellel iga riide kvaliteedist, sisseostuhinnast ja kõigest sellest ei ole selget ettekujutust, ei saagi teistiti, kui langeb siin paratamatult juutide äritsemise ohvriks, makstes kaubast kaugelt kallimat hinda, kui oleks õige. Sellepärast ei ole siin kõigele sellele paremat vastuabinõu, kui hoiduda juudi äridest üldse.

O. Loo.

SISEPOLIITILINE RINGVAADE

KITSAD KOOLIUKSED.

Nagu möödunud aastal, nii seisid ka tänavu meie lastevanemad ebameeldiva tõsiasja ees. Võrdlemisi suur protsent (kohati ligi 50%) õppimishimulisi ei pääsnud üldhariduslikku keskkooli ja paljud noored ühes lastevanematega said kibeda pettumuse osaliseks oma parema tuleviku lootustes. Üleriigiliselt jäi üldhariduslike keskkoolide (reaalkoolide ja progümnaasiumide) ukse taha 730 õpilast. Mille poolest aga tänavused kogemused erinesid eelmise aasta omadest, on asjaolu, et kevadistel eksameil keskkooli uste taha jäämise põhjuseks polnud mitte nii palju ruumpuudus, kui õpilaste läbikukkumine, kusjuures läbikukkunud või teadmistelt nõrkadeks osutunud õpilaste protsent oli kõige suurem Tallinnas, millise linna algkoolide tase on koolide inspektori A. Kuksi hinnangu järel kõrgem üleriigilisest keskmisest. See asjaolu kutsus esile ägedaid meelepahapuhanguid lastevanemate ringkonnis ja sõnavõttusid ajakirjanduses, kus teravalt arvustati eksamite süsteemi ja koolipoliitikat.

Kõnealuse küsimuse käsitlemisel ei lasku meie arutlusse, kas kehtiv eksamite süsteem võimaldab objektiivselt hinnata õpilaste teadmisi või annab paremaid tulemusi mõni teine hindamismeetod, vaid võtame teatavaks, et teatud seleksioon õpilase andekuse hindamiseks on siiski tarvilik meie oludes. Sellejuures osutub aga ka vajaliseks, et kõigile andekatele lastele oleks kindlustatud võimalused üldhariduse omandamiseks keskkooli piirides, sest tuleb võtta arvesse, et praeguste keskkoolide hariduslik tase on ju vastav vaid Inglismaa sundusliku alghariduse tasemele (Inglismaal kehtib 9-aastane koolisundus). Ja üldharidusliku keskkooli lõpetaja võib hiljem edukalt jätkata oma hariduskäiku kutsekoolis.

Meie ei või kiidelda oma masside haridusliku tasemega, sest kui meil aastas lõpetab 6-kl. algkooli u. 10.000 õpilast, siis oleme teadlikud tõsiasjast, et ligikaudu poolte eesti tulevaste kodanikkude haridus piirdub vaid algkooli 4 klassiga, sest viimastel aastatel on algkoolist enne koolikursuse lõpetamist lahkunud õpilaste protsent kõikunud 42—60 vahel õpilaste üldarvust ja seda ajal, kus näit. meie lõunanaabri juures on kehtima pandud 7- ja Soomes 8-aastane alghariduse sundus. Kui nüüd võtta arvesse, et u. 25% algkooli õpilaste üldarvust taotleb jätkata edasiõppimist üldhariduslikus keskkoolis, siis pole see kuigi suur protsent meie noorsoo hulgas, eriti kui pidada silmas kaasaja nõuet, mis väikeriigi olemasolu ja parema tuleviku huvides kirjutab ette teadliku ja mõtlemisvõimelise kodaniku kasvatamise vajadust.

Sellejuures ei saa meie kahe silma vahele jätta tõsiasja, et üheks põhjuseks, mis kitsendab meie kehvemate kihtide laste edasiõppimisvõimalusi, on omavalitsuste koormise suurenemine kevadel vastuvõetud Õppejõudude tasudeseaduse muutmise seaduse alusel, mis põhjustas tunduvalt õppemaksude tõstmist omavalitsuste poolt ülalpeetavais koolides. Omavalitsuste kulutuste suurenemine koolide ülalpidamise alal ongi põhjuseks, miks omavalitsused ei osuta nimetamisväärset huvi uute keskkoolide ellukutsumise alal, kuigi haridusministeeriumi ringkondade selektuste kohaselt ministeeriumi poolt mingeid takistusi ei tehta uute koolide asutamiseks.

Kõige selle kõrval äratav tähelepanu, et vähemusrahvustesse kuuluvad lapsed on soodsamas seisukorras üldhariduslikesse koolidesse pääsmisel. Nii ei tarvitsenud mõnel nende koolil kevadistel vastuvõtuksameil tagasi lükata ühtki algkoolist tulnud edasiõppimishimulist, sest koolis jätkus ruumi ja eksamineerijail heatahtlikkust.

Meil annab aga ruumi- ja koolide puudus ennast teravalt tunda suuremais keskustes. Olukorda ei suuda vajalises ulatuses lahendada ka üksikute eraorganisatsioonide algatused uute koolide ellukutsumisel, sest eraseltsid tavaliselt pole suutelised kandma koolide ülalpidamise kulusid. Ja peale selle ei ulatu need algatused vähematesse keskustesse, kus ruumipuudus ennast sageli sama teravalt tunda annab kui pealinnas.

Võttes eeltoodu kõrval arvesse asjaolu, et kõigil neil keskkooli uste taha jäänud laste vanemal juba majanduslikel põhjustel pole võimalik paigutada oma lapsi provintsis asuvasse kutsekoolidesse, peab järeldama, et meie praegune keskkoolide võrk ei suuda rahuldada tänapäeva nõudeid vähemalt reaalkoolide osas (üleriigiliselt jäi reaalkoolide I. klassi vastu võtmata 395 õpilast, kusjuures vabu kohti jäi vaid 9) ja siin osutub hädavajaliseks koolivõrgu laiendamine.

Ka gümnaasiumides pole õpilaste edasiõppimisvõimalused kuigi hiilgavad. Nii ilmus sügisel üle riigi eksameile 464 õpilast, neist võeti vastu 290 õpilast, vastu võtmata jäi 174 õpilast, kellest väiksem osa kukkus eksameil läbi, suurem osa aga ei pääsenud kooli ruumipuudusel. Need andmed tõendavad, et edasiõppimishimuliste noorte protsent, võrreldes vähemusrahvustega, ei ole meil kuigi suur. Küll on aga suur nende andekate eesti laste protsent edasiõppimishimuliste hulgas, kes ruumipuudusel peavad jääma kooli uste taha, samal ajal kui vähemusrahvuste keskpärased õpilased jätkavad muretult oma hariduskäiku. On arusaadav ilma pikemata, et tekkinud olukord vajab parandamist meie rahvusliku tuleviku huvides. Ja kui selles suhtes on seltskonna ja asjaomaste asutiste poolt juba mõningaid samme astunud uute koolide ellukutsumisega, siis on see kõigiti teretulnud.

Omaette huvipakkuvad on ka ülikooli sisseastumise- ja võistluseksamite tulemused. Tänavu polnud gümnaasiumide lõpetajaid, aga sisseastumise sooviavaldusi ülikooli esitati 956, sellest arvust ilmus eksameile 807. Sisseastumiseksamid õienidas ja pääses võistlusega ülikooli 399 isikut. Et vastuvõetavate üliõpilaste arv oli määratud 445-le, siis jäi ülikooli vabu kohti 46. Toodud andmed tõendavad, et selektsiooni sõel oli tänavu võrdlemisi tihe. Eriti tihe oli see majandusteaduskonnas, kus eksamid sooritas rahuldavalt vaid 47%, kuna ülejäänud 53% eksameile ilmunuist kukkus läbi. Samal ajal aga sooritas loodusteaduste osakonnas eksamid rahuldavalt 91%. Mis aga kõige selle juures mõjub lohutavana laiemale üldsusele, on asjaolu, et ülikooli ringkondade tõenduse järgi püüti üksikutesse teaduskondadesse vastuvõetavate üliõpilaste arvu määrata tegeliku elu vajaduste järgi. Nii valitsevat meil praegu üleproduktioon kõrgema haridusega juristidest ja majandusteadlastest, millega ongi seletatav tihe eksamisõel neis teaduskondades.

Sisepoliitiliselt äratas meie kodanikkonnas laiemat tähelepanu

RIIGIKOGU KOKKUKUTSUMINE

istungjärgu vaheajal. Nimelt otsustas Vabariigi president erakordselt kokku kut-suda rahvaesinduse mõlemad kodad 21. juuniks s. a., et ratifitseerida hiljuti sõl-mitud Eesti-Saksa mitterkallaletungilepingut. See samm äratas tähelepanu peamiselt

kahelt lähtekohalt. Esiteks loodi presidendi otsusega teatud pretsedent rahvaesinduse kaasakõnelemise võimaluste laiendamises ka suurte välispoliitiliste küsimuste otsustamisel, sest meie põhiseadus ega välislepingute ratifitseerimise seadus ei kohusta presidenti nõutama niisugusele lepingule kinnitust Riigikogult. Teisest küljest ärataas Riigikogu erakordne kokkutulek huvi ka selles mõttes, et see andis vastuse küsimusele, kuidas reageerib meie parlamendi opositsiooni tiib Eesti-Saksa paktile.

Hääletamisel Riigivolikogus selgus, et lepingu ratifitseerimise vastu hääletas vaid 8 rahvasaadikut, kuna kaks (prof. Tõnisson ja Piip) jäid erapooletuks. Riiginõukogu võttis aga lepingu vastu ühel häälel ja ilma sõnavõtuta.

Riigivolikogus ei asunud prof. Tõnisson ja tema mõttekaaslane prof. A. Piip lepingu suhtes põhimõtteliselt eitavale seisukohale, küll aga arvustasid lepingu vähemaid üksikasju ja kommenteerisid lepingut sisulisest küljest. Sellejuures rõhutas prof. Tõnisson, et tema arvates praegune välispoliitiline silmapilk, mis väga hell ja täis ohtlikke võimalusi, on ebasoodus lepingu sõlmimiseks. Lepingu ratifitseerimise vastu hääletajad kuulusid meie parlamendi sotsialistlikku rindesse.

See rinne töötab lähemas tulevikus veidi muuta oma koosseisu, sest sõjaringkonnakohtu otsusega mõisteti hiljuti 5 aastaks sunnitööle riigivolikoguliige A. Aben — meie riigi juhtivaid tegelasi laimavate lendlehtede levitamise pärast. See oli teatud üllatuseks meie avalikkusele, sest keegi ei teadnud aimata, et sotsialistliku rinde hulgas, milline rinne osutas tähelepandavaid rahvuslikke teeneid meie vabariigi loomisel — leidis tegelane, kes püüdis sammuda meie poliitilises elus ammu moest läinud ja hüljatud kommunistide poristel radadel.

26. augustil s. a. peetud Riigivolikogu juhatause koosolekul otsustati koosseisude komisjoni ettepanekul lõpetada riigivolikoguliikme Aleksander Abeni volitused. Seega tulevad lähemal ajal Tallinnas 9. valimisringkonnas uued valimised.

FASSAAD JA SISU.

Elame viimased aastad kodukaunistamise tähe all. Instruktorid teevad selgitustööd. Maal võõbatakse hoolega katuseid. Rootsi punase tarvitamine on tõusnud mitmekordselt. Ja puude ning põõsaste istutamine edeneb jõudsalt. Mis sellest, et tekkinud hoogtöö elevuses nii mõnigi mees on unustanud katuse parandamise enne katuse värvimist. Ja teine on jätnud ripakile oma õueaja. Kolmas aga eelistab sealauda katuse värvimist käimla ehitamisele. Sest need viimased ei torka ju ometi silma eemalt vaadates. Mis aga juba maanteelt silma torkab talu fassaadis — see on katus. Seepärast tuleb seda „noorendada“ esijärjekorras. Muuga aga on aega oodata, kuni tuleb surm või algab uus hoogtööaasta. Sest eelkõige on tähtis välimus, mitte sisu. „Keegi ei näe seda, mis sul kõhus, aga seda, mis seljas — näeb igaüks“ — õpetab aguli näitsikute elutarkus juba rida aastaid. Ja selle õpetussõna järele on püütud hoolega käia nii linnas kui maal.

Viimasel ajal on meie fassaadi taotlused pealinnas märgataval määral jahtunud. Selleks on otsustavalt kaasa mõjunud üldpoliitiline konjunktuur, mis on esiplaanile nihutanud endakaitsevahendite muretsemise vajaduse.

Et meil väline vorm kipub domineerima sisulise külje üle, see on suurel määral seletatav meie kultuuri ja ühiskonna noorusega ja sõja- ning revolutsiooni-aastate mõjutustega, mis vallandasid inimestes tõusiklikud endanäitamise apetiidid. Kuid asjade väliskülje esiletõstmise eest on vastutav ka meie seltskond ja kultuurpoliitika.

Meil on asjaomases ministeeriumis viimasel ajal ausse tõstetud kutseoskuse nõue, mis peab tagama asjatundlikku töötamist vastaval alal. Selle nõude rakendamises tegelikus elus läheneme õige suurel määral tsunftiaegsele korraldusele, kus tööoskus ja paber andsid õiguse teatud alal töötamiseks. Kuid meil näib viimasel ajal kalduvat raskuspunkt „paberi“ eelistamisele isiku võimete hindamisel.

Meie korralduse juures peab tööjõu võimeid teatud alal töötamiseks tõendama kutsetunnistus, mis igakord ei iseloomusta mitte isiku töövõimeid antud silmapilgul, vaid tõendab must valgel, et isik on kunagi lõpetanud teatud kooli. Seda paberlikku kriteeriumi isiku võimete hindamisel on püütud laiendada isegi esteetilise kultuuri aladele, kus saavutised ei olene mitte nii palju isiku teoreetilisest ja praktilisest ettevalmistusest kui loomupärasest talendist — sellest jumalikust sädemest, ilma milleta pole mõeldav ühegi kunstiteose sünd.

Kui hiljuti läbis meie ajalehtede veergusid sõnum, et kunstnik Adamson-Ericut (alias Eric-Adamsoni) pole Haridusministeeriumi poolt üldse tunnustatud kunstnikuks, siis võtsid paljud seda sõnumit hapukurgieelse ajajärgu kõmuna, mis välja imetud ajalehe reporteri sulevarrest. Pärastised sõnavõtud küsimuse ümber ja tõsiasi, et kõmu tekitanud sõnumile ei järgnenud ümberlülkkavat õiendust — tõendavad, et see Lääne-Euroopa kultuurmaades kurioosumina tunduv lugu oli siiski fakt, mis heidab omapärast valgust meie oludele.

Asi ise oli saanud alguse järgmisest. — Kunstnik Adamson-Eric oli Rakendus-kunstnike Ühingu poolt valitud Kujutatavate Kunstide Sihtkapitali esinduskogusse, milline instants eeldab, et esinduskogu liige peab olema ametlikult tunnustatud kunstnik. Seda arvestades pöördunud asjaosaline Haridusministeeriumi Kutseoskuse Osakonna poole kutsetunnistuse või kutseoskuse tõendi saamiseks. Viimase poolt pole aga Adamson-Ericut tunnustatud vastavaks kunstniku kvalifikatsioonile, enne kui ta pole sooritanud nõutavaid eksameid teoreetilistes ainetes, kusjuures põhjenduseks on toodud ette, et Adamson-Eric pole omandanud kunstniku kvalifikatsioonile vastavat teoreetilist ettevalmistust vastavas õppeasutises.

Nagu teada, on Adamson-Eric oma kunstilise ettevalmistuse omandanud peamiselt erastuudiumi teel, töötades kaasaegsete silmapaistvamate Prantsuse kunstnikkude ateljeedes. Meie arvates pole aga kunstniku kvalifikatsiooni määramisel üldse oluline, kas kunstnik on lõpetanud mingi õppeasutise või on ta autodidakt, kes endale tunnustuse on võitnud isikliku loova tööga kunsti alal, sest kunstiväärtuste saavutamisel pole mitte tähtis mingi diplom, vaid eelkõige on tähtsad võimed. Seda tõekspidamist jagatakse kõikjal Lääne-Euroopa kultuurmaades.

Adamson-Eric on Viiralti kõrval aga üks neid väheseid eesti kunstnikkude hulgas, kes oma töödega on võitnud tunnustuse välismaailmas. Tema tööd on leidnud tee mitme maa kunstimuseumidesse ja saavutanud kiitvaid arvustusi välisnäitustel. Tema on üks neid väheseid meie loovate kunstnikkude hulgas, kes viimase 15 aasta jooksul on esinenud pea kõigil ülevaatenäitustel ja saanud kiitva arvustuse osaliseks meie paremate kunstiarvustajate poolt. Adamson-Ericu toodang on suur ja mitmepalgeline ning ulatunud oma viljastava mõjuga isegi rakenduskunsti aladele, kus ta on loonud isegi teatud kooli. Need on tõsiasi, mis sundisid kõiki meie kunstihuvilisi jahmatustundega lugema ajalehe sõnumit, et Adamson-Ericut pole ametlikult tunnustatudki kunstnikuks, kuna tal puudub vastav „paber“.

Muidugi võib asjaosaline ennast lohutada teadmiselega, et hamini kvalifikatsiooni nõude järele ei saa kunstnikuks lugeda ka kahte meie vanemat kunstnikku-audoktorit, kelle nimed on tuttavad igale koolijütsile. Samuti ei tohiks ennast kunstnikuks nimetada ka kaks meie maalikunsti professorit, kes on praegugi täies

loomisvõimes ja kes etendanud määrava tähtsusega osa meie kunstnike noorema generatsiooni kasvatamisel. On ka üpris kahtlane, kas meie kvalifikatsiooni nõude järele saaksid ennast kunstnikeks nimetada suur Rubens ja Rembrandt, kui nad elaksid meie oludes. Kuid need näited lohutavad vähe. Asja kurblooline külg seisneb selles, et eeltoodud näiteist piisab väitmiseks, et viimasel ajal kõik välispidine kipub muutuma eestlase eluavalduste sisuks. Esiplaanile kerkib väline fassaad sisulise külje asemel, ja nende tendentside ümberkasvatamiseks seisab ees hiigeltöö meie seltskonnal ja kultuurpoliitika juhtidel.

ERAKORRALISE AJA KORRALDUSI.

Erakordne aeg kirjutab ette erakordsete normide rakendamist ka majanduselu reguleerimiseks vastavalt uuele olukorrale, mis esile kutsutud Euroopa suurriikide vahel valitsevast sõjaseisukorrast. Ettenägelikult anti meil Vabariigi Valitsuse poolt juba juulis Tarbeainete tagavarade soetamise seaduse teostamise määrus, millega kaubanduslikel ja tööstuslikel ettevõttele määratakse kindlaks tagavarade soetamise normid üksiku ettevõtte kohta. Selle normiga kaasaskäivalt käis meie väliskaubanduses hoogne sissevedu esimese järgu tarbeainete alal, millega kindlustati meie kodanikkonna aineline olemasolu pikemaks ajaks. Neil päevil kirjutas Vabariigi President alla Toor- ja tarbeainetega varustamise korraldamise alal majandusministrile volituse andmise seadusele, milline seadus edasiliikkamatu riikliku vajaduse puhul anti dekreedina.

Uue seadusega on majandusministrile antud erakorralised volitused majanduselu reguleerimiseks. Majandusminister võib vastavate määrustega juhtida tootmist, normeerida tarbimist ja reguleerida hindu. Kõigile neile, kes antud määruste vastu eksivad, näeb volitusseadus ette karmid karistused. Kui võtta arvesse tõsiasi, et otsekohe peale sõja puhkemist ilmnes ühe osa meie müügiettevõtete juures spekulatiivne hindade tõstmise tahe, siis tuleb majandusministri reguleeriva käe ulatuse laiendamist aina tervitada. Ja sellejuures on põhjust arvata, et ministri reguleeriv käsi ei löika eraettevõtete eluavaldustesse häiret tekitavalt, sest praegune majandusministri isik on oma varema tegevusega tuntud kaine ja küpse majandusmehena.

Uue korraldusena pandi meil 14. septembril s. a. kehtima ka Aktsiisimaksu seaduse muutmise seadus, millega tõstetakse aktsiisimaksu välisbensiooni kilogrammilt 19,8 sendilt — 47 sendile, kodumaa bensinilt 16,5 sendilt — 44 sendile. Sellega tõuseb bensiooni hind 60 sendile kg-lt. Ühtaegu sellega seatakse sisse lubade süsteem bensiooni ostuks, millega tahetakse kindlustada hädavajalist liiklemist (nagu autobuseliinid, mis ei konkureeri raudteega jne.), kuid piirata paralleelseid ja luksussõituseid. Uue korraldusega tahetakse säästa rohkem bensiooni väljaveoks, pikendada autode sõidukõlvulisust ja suurendada hobusepidajate sissetulekut. Arvatavasti täidab uus seadus selles suhtes ka temale pandud lootused. Sellejuures aga löikab uus seadus nende tuhandete veoautoomanikkude elatamisvõimalustesse, kelle ainsaks sissetulekuallikaks oli vedu isikliku autoga. Ja arvatavasti riivab uus aktsiisiseadus mõningal määral ka taksiautode omanike teenistusvõimalusi. Kuid tõenäoliselt kaaluvad uue korralduse rahvamajanduslikud hüved üles tekkivad eramajanduslikud ebamugavused. Eriti on teretulnud autoliiklemist reguleerivad normid selles mõttes, et praegusel raskel ajal kitsendatakse eraautoomanike peenutsemist isiklikel „limusiinidel“, mis viimastel ajal oli meil kujunemas tõusiklikuks snobitsemiseks. Praegune aeg on aga kohane kõigeks muuks kui tõu-

aiklikuks laiutamiseks kaaskodanike elamisvõimaluste arvel. Selles mõttes on tere-
tulnud ka uued sundnormid majanduselu reguleerimise alal, mis aitavad vältida
võimalikke häireid ja suurendavad laiade hulkade kindlustunnet olemasolu võitluses.

Praeguse erakordse aja taustal on huvitav meenutada seda rahuldustunnet,
millega meie rahva laiades hulkades võeti vastu Vabariigi Presidendi otsus võidu-
püha eel, mis 14 omaaegsele rahvaliidumise tegelasele andis tagasi Vabadusristid ja
kõik nende aumärkidega seoses olevad soodustused. Jääb vaid oodata, et mitte
kaugel ei seisa aeg, millal neile Vabadussõjas suuri teeneid osutanud kodanikkun-
dele antakse tagasi nende aukraadid.

Juh. Vd.

ERAPOOLETUS KOHUSTAB.

Puhkenud sõda on loonud ka meil erakordse olukorra. Jälgides juba iseseis-
vuse väljakuulutamisel deklareeritud erapooletuse poliitikat, missugust välispolii-
tilist joont Eesti on pidanud kogu aeg, ning vastavalt möödunud sügisel Riigikogu
poolt vastuvõetud Erapooletuse seadusele on Eesti end praegu sõjalise tegevuse algu-
sest peale kuulutanud valjult erapooletuks. See seisukoht määrab kindlaks ühelt
poolt meie välispoliitilised vahekorrad, ühtlasi määrab ka kindla sisemise hoiaku,
mida peame alati vankumatult silmas pidama.

Missugune peab praeguses olukorras olema meie sisemine hoiak, seda väl-
jendasid väga selgelt sõjavägede ülemjuhataja kindral J. Laidoner ja pea-
minister K. Eenpalu oma 23. ja 24. septembri kõnedes. Nende kõnedes märgiti,
et meie erapooletus ja selle tunnustamine sõdivate poolte poolt ei tähenda seda,
et võiksime oma riigikaitse tugevdamises passiivsed olla, vaid vastupidi, erapoo-
letu olemine nõuab, et oleme alati valmis oma erapooletust kaitsma. „Meie teame,
et kindel ja julge enesekaitse tahe ja enese jõu hea kor-
raldus on enam väärt, kui lootused teiste abi peale,“ ütles sõjavägede üle-
juhataja ja seda ei tule unustada.

Sedasama ütles oma kõnes ka peaminister K. Eenpalu, kes ühtlasi lähemalt
selgitas seda, kuidas meil riigikaitset praegu tuleb teostada. „Erapooletuse
kaitse — see on praegusel korral õieti kogu meie riigi-
kaitse,“ tähendas peaminister ja peatus siis lähemalt küsimustel, mis on seoses
meie erapooletuse kaitse teostamisega. Ta märkis, et erapooletuse kaitse on ühen-
duses kogu meie rahva erapooletu hoiakuga ja vastavate arusaamistega
ning mõtteviisidega. Ja seda mitte üksi vormilt, vaid ka sisult.

Sellelt seisukohalt püstitas peaminister mõningad nõuded meie sisemisteks
suhtumisteks praeguses olukorras. Need on: 1) peame sümpaatiat ja sõprust
tundma kõigi nende rahvaste ja maade vastu, kes osutavad meile teeneid selleks,
et meie julgeolek võiks püsida ja kasvada; 2) meie erapooletuse kaitseks on olu-
line, et meie maa pärisrahvad üksteise austamises, lugupidamises ja sõpruses elak-
sid ja töötaksid; 3) tasakaalu ja rahu hoidmine rahva klassidevaheliseks koostööks
on praegu paratamatum kui kunagi varem ja 4) ei tohi olla häireid ega
rahust väljasattumist, ei tohi olla erapooletuse seisukorras paanikasse sattumist,
vaid kooshoidmises ja koostöötamises kodanikud peavad oma igapäevast elu täitma
täie erapooletuse tundega, sest nad on väljaspool kõike seda, mis eemal tüldesse
sattunud rahvaste vahel toimub.

Need on tõsised nõuded tõsisel ajal. Need näitavad, et erapooletus paneb peale
rea kohustusi, mida peab alati arvestama. Need on kaine mõistuse para-
tamatud nõuded praegusel ajal, kus küsimusi ei või lahendada tunnetega. Kuigi
seetõttu need nõuded on hästi mõistetavad, ei ole nende täieline teostamine sugugi

kerge, sest inimlikud kalduvused võivad end ühel või teisel alal tunda anda vastupidises suunas. Seepärast vajab nende nõuete teostamine suurt distsipliini nii üksikisikuil kui ka rahva osadelt.

Eestlased on tuntud kaine realistliku arusaamisega rahvana ja kindlasti nad tulevad toime aja karmide nõuete kohase realistliku orienteerumisega ka praeguses olustikus. Et see toimuks suurema pingeta, selleks on aga vaja mitte üksnes nõuda head arusaamist üksikute ja kogu Eesti rahva määrava enamiku poolt, vaid samuti ka vankumatult nõutav, et neid nõudeid kõrvalekaldumatult täidetak rahva kõikide vähemuste poolt.

Ka praeguses olustikus ei või meie ühtlasi unustada, et Eesti riigi mõtte, riigi-idee aluseks on eestlase rahvuslikud nõuded ja riigi rahvastikus eestlastel riigiidee peamise kandjana lasub ka peamine vastutus riigi saatuse eest. Teistele Eestis elavatele rahvastele on Eesti riik mitte rahvusliku idee teostamiseks, vaid kooselu vormiks, kuna nemad oma rahvuslikes püüdlusis taotlevad teatud autonoomsust. Selleks autonoomsuseks on nii Eesti seadused kui ka eestlaste kannatlik meelsus annud meie vähemusrahvustele avarad võimalused.

Kui peaminister oma kõnes püstitas üldisi nõudeid, mida praegu on vaja arvestada, siis praegusel erakordsel ajal on vaja erakordset distsipliini ka meie vähemusrahvuste juures, et sealses meelsuses ei esineks autonoomseid tendentse, mis raskendaksid riiklike nõuete teostamist. Sest Eestis elavate rahvaste vahel parimate vahekordade säilitamiseks on oluline mitte üksnes eestlaste enesedistsipliin ja mineviku mälestustele kriipsu peale tõmbamine, vaid sama oluline on ka, et vähemusrahvuste liikmed nõnda oma elu Eestis korraldavad, et arusaamatusi ei tekiks.

Sellele juhtis tähelepanu ka peaminister K. Eenpalu oma kõnes, avaldades kindlat lootust, et ühisest austusest meie rahvaste ühise töö kindlusse meie vähemusrahvuste ja ta liikmete poolt esile ei kutsuta midagi sellist, mis enamusrahvuse ja ta liikmete au ja enesetunnet võiks riivata.

Eesti erapooletus nõuab erapooletut meelsust ka meie vähemusrahvustelt. Kui mõne vähemusrahvuse liikmete senistest avaldustest selle nõude vastu eksimisi on võidud märgata, mis mitte hästi ei ole mõjunud, siis pärast peaministri kõnet tuleb oodata, et selles suhtes muudatus tuleb.

Peaministri kõnes toodud põhimõtted on praeguse aja paratamatud nõuded, et Eesti riiki erapooletuse lipu all erakordsetest oludest läbi viia. Erapooletuse kaitse on praegu nii riigijuhtide kui ka rahva tähtsaimaks ülesandeks. Vabariigi Valitsus teeb kindlasti kõik, mis riigi huvid nõuavad. Samasuguses meelevõimeluses tuleb ka kõigil kodanikel oma kohtadel seista ja teha kõik, mis võimalik, et Eesti riik oleks sisemiselt tugev.

E. S.

MAJANDUSLIK RINGVAADE

MAJANDUS UUES OLUKORRAS.

Uue sõja puhkemine Euroopas on seadnud ka erapooletute riikide majanduse täiesti uute olukordade ette. Kui veel eelmise Maailmasõja päevilt eksisteerib arvamine, et erapooletud vahetalitajad-riigid lähevad sõdivate riikidega kaubeldes rikkaks, siis vähemalt esialgu ei näi seda omamoodi „rannaõnnistust“ mitte saabuvat.

Esimesed kaks sõjanädalat töid majandus-, eriti aga kaubandus- ja transpordi-aparaadi funktsioneerimisse häireid, millede lõppu pole veel selgesti näha.

Tööstustoorainete juurdevoolu katkemine seab kogu tootmisaparaadi küsimuse ette, kas olla või mitte olla.

Kaupade saamine erapooletuil riikidel ka erapooletuist riikidest osutus võimalikuks ja alles aegamööda hakkavad selguma need teed ja viisid, kust kaudu ja kuidas võiks kitsendatud varade vahetus kuidagi toimuda. Just varade vahetus, sest selgub, et väeringute kõikumise ajajärgul võibki kaupa esialgu saada kõige paremini ainult kauba vastu. Nii viib sõda inimkonna tagasi kõige primitiivsemate vahetustehnikate ja hindade suhtes, ongi käes põhjused, miks vägisi kipuvad kerkima hinnad, tekib *run* pankadele ja kapitali põgenemine asiväärtustesse.

Toor- ja tarbeainete normaalse juurdevoolu äralangemine viib nende riikide ja rahvaste majanduse, kes ei ole suutnud endile küllaldaselt tagavarasid muretseda, otsekohe raskuste ette. Rääkimata puht transpordiraskustest kerkivad tähtsamate välismaiste ainete hinnad otsekohe niivõrd, et paiskuvad segi kõik senised kalkulatsioonid. Tekib kõigepealt kartus kaubanappuse pärast ja mõnedki esimese järgu tarbeained kipuvad kaduma juba tuntud teed... põranda alla. Kui siia juurde veel mainida väeringupoolseid nihkumisi ja seega ka siit ebakindlust uute olukordade ja hindade suhtes, ongi käes põhjused, miks vägisi kipuvad kerkima hinnad, tekib *run* pankadele ja kapitali põgenemine asiväärtustesse.

Need on meil juba kõik tuntud asjad Maailmasõja päevilt. Nüüd on aga varustamise alal olukorrad tublisti muutunud. Mis puutub esimese järgu tarbeainete saadavusse, siis tänu iseseisvusaegse põllumajanduse arendamise poliitikale võime nüüd kindlad olla, et vähemalt kõige tähtsamate toiduainetega oleme varustatud omast käest. Kuid ka väljast sisseveetavate olulisemate toor- ja tarbeainete tagavarade eest on hakatud meil valitsusasutiste nõudel hoolitsema juba rohkem kui paar aastat tagasi. Seadusliku aluse said need nõuded käesoleva aasta 12. mail Riigikogu poolt vastu võetud Tarbeainete tagavarade soetamise seadusega (RT 1939, 40, 317), ühes hiljem antud Vabariigi Valitsuse määruste ja majandusministri juhenditega. Nende eeskirjade alusel olid kaubanduslikud ja tööstuslikud ettevõtted kohustatud suuremal arvul nende harilikult jooksvast tagavarast nn. puutumatu tagavarasid soetama.

Tänu sellele võime nüüd ka importkaupade osas rahulikumat kui mõnigi teine riik, kes tagavarade soetamisel on hiljaks jäänud, tulevikule vastu vaadata. Kuid hoobelda ei ole siin millegagi, kuna meie ei tea, millal läheb kaubandusaparaat jälle tagasi normaalsemale radadele ja sellepärast osutus vajalikuks ka tagavarade jaotamise probleemi riikliku lahenduse teele asuda. Selleks anti 13. sept. k. a. dekreediga korras Toor- ja tarbeainetega varustamise korraldamise alal Majandusministrile volituse andmise seadus (RT 1939, 77, 614), mille alusel majandusministril on õigus määrata toor- ja tarbeainete oetu ja müügi korda ja aluseid, millede kohaselt toimub nende ainete jaotamine ettevõtete vahel ja väljaandmine elanikele, korraldada müügihindu, ettevõtete revideerimist ja järelevalvet.

Majandusministrile on seega antud võrdlemisi laiaulatuslikud volitused ja arvesse võttes praegust aega võib arvata, et juba kõige lähemal ajal ilmuvad majandusministri korraldavad määrused üksikute tähtsamate toor- ja tarbeainete normeerimise ja tšekisüsteemi sisseadmise kohta. See on ka äärmiselt tarvilik, sest ei saa pidada lubatavaks nähteid, kus ühed, kel sahkendamiskalduvusi ja rahalisi võimalusi, ostavad ja peidavad oma isiklikuks heaoluks kõigile tarvilikke vähesaadavaid aineid ja mõne aja pärast lai elanikkond on sunnitud nende ainete tarvitamisest loobuma või piskuga läbi ajama.

Samuti võib arvata, et majandusminister ei jäta temale antud õigust kasutamata ka hindade reguleerimise alal. Ei ole kahtlust, et üksikute äritejate omavoli tiibasid tuleb tugevasti kärpida. Tuleb üldiselt jääda põhimõtte juurde, et kaupa tuleb müüa endiste hindadega, s. o. hinnaga, mis see kaup kaupmehele või töösturile maksma on läinud, mitte aga hinnaga, mis kaupmees või tööstur uue kauba eest maksma peaks, et asendada vana.

On tõi, et teoreetiliselt saab siin vastu vaielda, sest sellise korduva talitamisviisi juures võib kannatada ettevõtja substants, tema kapital. Kuid pöörasus oleks senise odava kauba eest igal juhul nõuda ka uue partii (kõrgemat) hinda, sest seesugustel aegadel ei ole sageli seda hinda ette teadagi. See hind kujuneks sageli nii kõrgeks, et viiks kohutavalt sassi kogu majanduselu-aparaadi — ja seda ainult põhjusel, et äriees saaks oma nahka päästa! On kindel, et ka äriees peab kandma erakordsete olude riisikot. Väide, et kaupade languse perioodil ta vastavalt kaotab, on õige ainult languse perioodil, olemasolevate laotagavarade osas. Kuid on ka teada, et seesugustel kaubanappuse aegadel ei saa suuri tagavarasid üldse kujuneda. Seega peaks üldiselt võttes kõigiti põhjendatud olema nõue, et toor- ja tarbeainete müük peab toimuma õiglaste hindadega, mis ei või ületada müüdavate ainete tootmisega või soetamisega ühenduses olnud kulusid ühes normaalse vahetasuga. Erandid sellest reeglist peaksid olema hoolikalt kaalutud.

Viimased päevad on toonud uusi määrusi ka kaupade väljaveo korraldamise, vääringu taseme, laevade liiklemise ning merekindlustuse riisiko korraldamise kohta.

Nende määrustega kahtlemata riik asub juba täiesti aktiivselt majanduselu reguleerimise etteotsa ja see on nüüd üldiselt mitte ainult sallitav, vaid ka hädatarvilik, veel rohkem: isegi väga soovitav ka nende seisukohalt, kel oleks veel põhjust vana laulu reguleerimise pahedest ja tsentraliseeritud majandusest leierdada.

Peab õne tänama, et juhtiva majandusega peale hakkasime juba varemalt, sest nüüd ei tundu üleminek enam nii valusana. Eriti on põhjust meenutada siin majandusminister L. Seppa, kes juba ministri kohale asudes, poolteist aastat tagasi, deklareeris: *enne üldhuvid, siis alles üksikhuvid* ja et majandusmehe tegevuse stiimuliks ei tarvitse olla esijoones alati *omakasu*, vaid kodanike *teenimine*.

Nüüd ehk saadakse ka mõnel pool aru, et ka sügaval rahuajal võib tarvilikuks osutada majandusele näidata ka eetilisi sihte.

Praegune aeg näitab väga selgesti, kuivõrd kellegi juures kaaluvad põhimõtted. Nagu kuuldub, on nüüd nii, et endised hädaldajad majanduse reguleerimisest on nüüd reguleeritud majanduse esimesed abitarvitajad: kui enam ei saa endiselt mugavalt edasi, siis tehku riik otsekohe kõik, andku tagatisi ja kandku riisikot.

T. Kaudma.

SÕDA JA HINNAD.

Paralleelselt teiste riikidega kajastub alanud sõda ka Eesti majanduselus. Ühelt poolt näeme Vabariigi Valitsuse pingutusi Eesti majanduse reorganiseerimiseks vastavalt sõja olukorrale, teiselt poolt, jälgides meie igapäevaseid ostu-müügi tehinguid, peame möönma, et neis valitseb teatud ebanormaalne olukord. Eestlaste kiituseks olgu öeldud, et nad on säilitanud suures enamuses neile omase tasakaalukuse võrreldes teiste rahvastega. Elavnenud ostu-müügi tehingud pole isenesest ebanormaalset nähted, kuid sellega kaasuvaid nähteid, nagu ülemäärased hindade tõstmised, neid peame klassifitseerima kui ebanormaalset, kui lubamatuid.

Teatavasti on liigkasuvõtmine süütegu ning vastavalt sellele on majandusministeerium oma kontrollametnike kaudu ja kogu tarbijaskond asunud võitlusse selle ühiskonda häiriva väärnähtega.

Senised kontrolltulemused, niipalju kui neid ajakirjanduses on avaldatud, on iseloomustavad selles mõttes, et põhjendatult karistatuks on osutunud Eestis äri alal tegutsevad muulased (juudid, sakslased jne.), sellest võime ainult ühe järelduse teha, nimelt et need muulastest ärimehed pole osutunud vajalikeks kaubanduslikeks vahetalitajaiks, vaid ühiskonnas tarbetuiks, põlastavaiks liigkasuvõtjateks.

Soovida jääks vaid, et tarbijad — ostjad nende ärimeeste suhtes ainsa õige järelduse teeksid — neid ignoreeriks ostude sooritamise juures. Vastasel korral on tarbija-ostja see, kes neile ärimeestele määratud rahalise karistuse tasub, olgugi et kaudselt.

Liigkasuvõtmisega, tarbeainete müügilte kõrvaldamisega on need ärimehed sooritanud veel suurema süüte — nimelt on nad põhjendanud ostjaskonnas ja kogu ühiskonnas häiritud, rahulolematuse õhkkonda ja „ostupalaviku“. Meil on küllalt põhjust oletada, et seda rahulolematuse õhkkonda on tahetudki saavutada. Kui nii, siis seda konkreetsemalt peame omapoolsed järeldused tegema.

Kõigi eestlaste rahustuseks võiks aga ütelda, et lõpuks oleneb see meist endast, kas meie nendest „meeleolude“ tekitajaist vabaneda tahame või mitte. Kui jaa, siis kindlustame endile vähemalt seesmiselt rahuliku arenemistee ja oleme vastupanuvõimelisemad ka välisohule.

V. M.

„FRONDISÖDURID“ MAJANDUSEALAL.

Iga puhkenud sõja puhul võime täpselt kindlaks määrata piirkonna, milles sõdivate riikide relvastatud jõudude kokkupõrked on lubatud. See nõnda nimetatud sõjapiirkond hõlmab kõigi sõdivate riikide territooriume, ulgumerd ja õhku sõdivate maade ja riigivete kohal. Sellest nähtub, et neutraalne riik on sõjapiirkonnast täiesti eraldatud.

Teissugune on aga olukord majanduses. Teame, et sõda on kogu sõdiva riigi rahva nii füüsiliste, moraalsete kui ka majanduslike jõudude maksimaalne pingutus. Lähtudes sellest seisukohast püüab iga sõdiv riik nõrgendada ka oma vastase tugevdada oma majanduslikku elu. Tähendab, sõda laieneb ka majanduse alale. Kuid määratleda sõjapiirkonda sellel pinnal osutub tohutul raskemaks, sest riigi rahvamajanduslik rikkus ei piirdu ainult riigi piires asuvate produktiooniprotsessi teenistuses olevate materjalsete vahendite summaga, vaid laieneb ka nendele rikkustele, mis asuvad väljaspool antud riigi piire, teistes riikides (ka neutraalsetes), eeltingimusega, et need rikkused on sõdiva riigi kodanikkude või mõtteosaliste valduses. Et selgusele jõuda sõjapiirkonna majanduslikus osas, peame arvestama kõiki neid kapitalite, mida sõdiva riigi kodanikud ja sõdiv riik ise on paigutanud teiste riikide (ka neutraalsete) majanduslike ettevõtetesse.

Ilmekalt tõestab eeltoodud mõni päev tagasi ajalehtedes ilmunud ETA teade, milles Saksa valitsus kohustas Hollandis elavaid sakslasi säilitama saavutatud isiklike kui ka majanduslike positsioone ning mitte tagasi pöörduma koduriiki selleks, et võtta osa armees teenistusest.

Sellise korralduse sügavam mõte, arvestades eelpoolõeldut, selgub meile, kui meie tõsitame fakti, et rahvamajanduslik rikkus, mis saavutatud oma riigi kodanike majanduslike vallutuste tagajärjel teistes riikides, peab ka sõja olukorras

olema selle riigi käsutuses, kellele need rikkused kas otseselt või oma kodanike kaudu kuuluvad. Kapitalide otsene ja kaudne väljavedu nende asukoha riikidest nende omaniku riiki peab toimuma ka sõja olukorras korrapäraselt. Investeeritud kapitalid peavad tagama ka sõjaajal korrapärase kaubavahetuse. Veel enam, need investeeritud kapitalid peavad võimaldama lülitada neutraalset riiki sõja olukorras selle riigi majandussfääri, kellele need kapitalid kuuluvad. Teiselt poolt ei tohi alahinnata neid võimalusi, mis avanevad võörkapitalile nende asuriikide sise- ja sotsiaalpoliitiliste olukordade, meeleolude ja muu kujundamisel, olgu näiteks sihikindla tööliste vallandamise kujul võörkapitaliga töötavais ettevõtteis või mõnel teisel teel. Viimatimainitud võimalus osutub eriti ohtlikuks siis, kui majanduslikult vallutatud riik vallutajaga sõjalisse konflikti satub. Kuigi sõja olukorras võimaldub täpsem kontrolli teostamine kõigi, seejuures ka välismaalastele ja nende mõtteosalistele kuuluvate ettevõtete üle, ei saa ometi tagasi tuua neid kapitale, mis juba välja veetud. Et sellist ohtlikku olukorda vältida, peab iga riik, eriti veel väikeriik, hoolt kandma selle eest, et tema majandus oleks valdavalt rahvuslik.

Eestis ei ole selles suunas veel palju saavutatud, kuna eestlased pole suhtunud sellesse küsimusse täie tõsidusega. Praegune aeg kohustab meid aga selleks eriti. Kui meie alatasa kurdame oma rahvusliku erakapitali vähesuse üle, siis oleme selles ise süüdi. Meie ei ole tänini rahvusliku erakapitali kujunemiseks teadlikult ja sihikindlalt kaasa aidanud. Ostusid sooritades ei anna meie endile sageli aru, kas ostetud kaup on eestlase toodetud ja müüdüd.

Kuigi võörkapital meie maal algselt tekkinud pole, siis on ta siin vähemalt tohutult suurenenud, suurenenud just meie, eestlaste kui tarbijate tõttu.

See võörkapitali kasvuosa pidanuks aga lisanduma meie kujunevale rahvuslikule erakapitalile. Kuigi meie tänini sellele nähtele küllaldast tähelepanu pole osutanud, siis võime seda nüüdki alustada, rakendades täie konsekventsusega kõiki eestlasi rahvusliku kapitali suurendamisele, meie majanduselu rahvustamisele.

V. M.

VÄLISPOLIITILINE RINGVAADE

SÕDIJAD JA ERAPOOLETUD.

Viimaste aastate, kuude ja nädalate pinge on nüüd ometigi kõikidele ausatele püüetele vaatamata prahvatanud sõjaks. Saksamaa aktiivne ekspansiooni poliitika ja Inglise-Prantsuse-Poola järeleandmatu vastuseis sellele viisid need riigid sõjalisse konflikt. Parandamatu on nüüd sündinud — sõda nende riikide vahel on käimas täie hooga.

Praegu ei saa keegi ette näha ulatust, mida võtab see riikide vahel puhkenud võitlus. Samuti ei oska praegu ükski inimene ütelda, kui kaua võiks kesta see vastalanud heitlus. Võib vaid konstateerida, et praegu kannab ta veel lokaliseeritud ilmet. Selle põhjuseks on 1) Nõukogude Liidu ja Itaalia kõrvalejäämine konfliktist ja 2) Euroopa väikeriikide kindel erapooletus.

Itaalia, kuigi Saksamaa liitlane, ei ole seni astunud sõtta. See samm on nähtavasti tingitud erilisest kokkuleppesest liitlaste vahel ja laseb ennast seletada sellega, et Itaalia polnud oluliselt huvitatud Saksa kavatsustest Saksa-Poola vahekorrad lahendamise alal. Ka oli Itaalia Saksa-Poola konfliktis püüdnud etendada vahetalitaja osa ja mõningad teated lubavad oletada, et ta seda mõtet ei ole lõplikult maha matnud ka tänaseni.

Nõukogude Liidu keeldumine välja astumast Saksamaa vastu Poola-Inglise-Prantsuse bloki tõhusa partnerina oli palju sensatsioonilisem. Moksva läbirääkimiste keskel sai ootamatult teatavaks, et Nõukogude Liidu ja Saksa vahel on toimunud kokkuleppe non-agressiooni pakti sõlmimiseks, mis mõni päev hiljem ka teoks sai ja juba augusti viimasel päeval ratifitseeriti. Non-agressiooni leping Saksamaa ja Nõukogude Liidu vahel hajutas Inglise-Prantsuse lootused Saksamaad ümber piirata ja tekitas Ida-Euroopas sootuks uue olukorra. Nõukogude Liit, sõlmides non-agressiooni lepingu Saksamaaga, asus seega erapooletu vaatleja seisukorda sõjas, mis nüüd puhkes Euroopas. Selle otseseks tulemuseks oli see, et seni püsinud vaen kahe suurema Euroopa riigi vahel lakkas ja andis maad neutraliteedile rajatud headele suhetele, et Balti ja Skandinaavia riigid pääsesid sellest ohust, millesse nad oleksid vaheriikidena sattunud Saksa-Vene sõja korral. Väärrib tähelepanu ja isegi erilist allakriipsutatust Saksa-Vene non-agressiooni lepingu ratifitseerimise puhul Nõukogude Liidu väliskomissari poolt peetud kõne, mis tabavalt annab edasi lepingu vaimu. Molotov tähendab selles kõnes, et Nõukogude Liit taotleb oma rahvaste huvides rahu ja head läbisaamist teiste rahvastega olenemata nende riikliku korra ideoloogilistest alustest. See motiiv on mitmel puhul väljendust leidnud Vene riigitegelaste kõnedes ja praegu pole põhjust kahelda selle soovi otsekohesuses. Vene erapooletuks jäämine mitte ainult ei vähenda sõjaohu Ida-Euroopas, vaid pakub võimalusi nende raskuste kõrvaldamiseks, mis nüüd majanduslikul alal paratamatult esile kerkivad sõja ja turgude ümberkorraldamise tagajärjel.

Teiseks suureks sõja lokaliseerimise teguriks on Euroopa väikeriikide erapooletus. Kohe sündmuste arenedes sõjaliseks konfliktiks hakkas selguma Euroopa väikeriikide tungiv tahe teha kõik mis nende võimuses selleks, et mitte kaasa kistud saada veerema pandud sõjamasina rataste alla. Juba enne 1. septembrit oli selgunud väikeriikide erapooletuks jäämine ja niipea, kui sõda sai faktiks, järgnesid väikeriikide spontaansed erapooletuse deklaratsioonid. Eesti deklareeris oma erapooletuks jäämist Vabariigi Presidendi otsusega 1. septembrist ühel ajal teiste Balti ja Skandinaavia riikidega. Sama tegid ka Lääne- ja Kesk-Euroopa väikeriigid.

Väärrib märkimist see lohutav asjaolu, et sõdivad pooled mitte ainult ei võtnud teatavaks väikeriikide erapooletuse deklaratsioonid, vaid vastasid nendele ka lubadusega ja kinnitusega niisugust erapooletust ka tõelikult austada. Sõdivate poolte auks peab ütlema, et vähemalt seni on nad seda ka teinud hoidudes isegi takistamast oluliselt erapooletute kaubavahetuse vabadust.

Kahjuks on aga poliitiline olukord praegu sedavõrd tulvil igasuguseid ohtusid, et erapooletud riigid väheste eranditega (nende hulgas ka Eesti) on tarvituks võtnud sõjalisi ettevaatusabinõusid, mobiliseerides osaliselt oma jõudusid neutraliteedi tõhusaks kaitseks, nagu see on nende arusaadavaks õiguseks ja kohustuseks.

Kuid erapooletute riikide valvelolek ei saa piirduda vaid sõjalist laadi ettevaatusabinõudega. Veel suuremat rõhku tuleb neil panna oma majanduselu ümberkorraldamisele vastavalt uutele sõjaoludele.

Majanduslikul alal kaasaegne sõda haarab koosõltuvuse tõttu nii sõdivaid kui ka erapooletuid riike, kuigi viimaseid erisuguselt. Kuid kindel on, et ükski riik ei saa enam jääda endise vabamajandusliku süsteemi juurde, vaid igal maal ja ka erapooletutes riikides tuleb kas või ajutiselt omaks võtta nn. sõjamajanduse alused, mis suurendavad valitsuse sekkumist majanduslikku ellu ja kindlustavad riigile võimu pareerida need pahed, mis enesega kaasa toob vabamajanduse ülesütlemine pingsas sõjaolukorras. Seepärast võib konstateerida juba kõikides erapooletutes riikides sõjast tingitud uut seadusandlust, mis eriti käsitab niisuguseid rahvamajanduse alasid, nagu väliskaubandus ja laevandus. Teiselt poolt aga on paljudes erapooletutes riikides vajalikuks osutunud ka tarbimise normeerimine peajasjalikult nende enamikus importeeritavate kaupade suhtes, kus kõige enim puudus kätte jõuab. Seda teed on nüüd juba läinud paljud erapooletud riigid ja see näitab vaid seda, et olenemata lootustest sõja lõpetamisele vaheltsobituse kaudu, peavad kõik valitsused arvestama kauakestvat sõda ja selle tagajärjel ka kehvalt halvenenud majanduslikku elu.

Osa erapooletuid riike, mis kuuluvad nn. Oslo majandusblokki, on kogunenud konverentsile, mille ülesandeks on tihendada omavahelist majanduslikku koostööd. On vähe väljavaateid, et see koostöö suudaks anda reaalseid tulemusi. Ka ei saa see konverents oluliselt mõjutada erapooletute kaubavahetust sõdivate riikidega, sest konverentsil pole esindatud kaugeltki kõik erapooletud riigid. Väärrib märkimist see asjaolu, et Skandinaavia riigid ei julge praegu tunnista erapooletute hulka kuuluvaiks Balti riike. Võib aga nende rahustuseks ütelda, et seda pentsikut suhtumist tuntakse Balti riikides juba ammu ja et see ei suuda kuidagi kõigutada Balti riikide otsust olla erapooletud ja tunda end sellistena. Kui Eesti ajakirjanduses on avaldatud soove lähema kontakti loomiseks Skandinaavia riikidega, siis tuleb selles kohe teha üks suur reservatsioon: Balti riigid ei keeldu koostööst, kuid see on võimalik vaid siis, kui lakatakse meisse suhtumast ülevalt alla ja tunnustatakse meid võrdse partnerina. Ilma selleta on koostöö mõeldamatu. Me saame väga hästi läbi üksinda, ilma et meie erapooletus selle all kuidagi kannataks.

POOLA SAATUS.

Poola sündmused arenesid palju suurema kiirusega, kui seda oleks suutnud ükski aimata. Kolme nädalaga suutsid saksa väed purustada kiirete löökidega poola sõjaväe ja vallutada suurema osa Poola maa-alast. Idast sissetulnud vene väed viisid lõpule okupeerimise ja praegu on kogu Poola juba okupantide võimuses. Poola president ja valitsus lahkusid Poolast Rumeeniasse ja interneeriti seal. Seega on Poolas seni kehtinud kord lakanud eksisteerimast.

Poola saatuse ja staturuse üle on nüüd otsustajateks saanud Saksamaa ja Venemaa. Moskvast sõlmitud non-agressiooni ja konsultatsiooni pakt näeb otseselt ette, et need riigid peavad nõu ühise tähtsusega küsimuste lahendamisel ja nüüd on näha, kuidas tuleb mõista seda lepingut. Praegu ei ole andmeid ennustamiseks selle üle, kas Poola jääb püsima ja millisteks kujunevad tema võimalikud piirid. Võib aga tähendada, et Poola okupeerimisega on aset leidnud fakt, mis ei jäta mõju avaldamata üldisele olukorrale Ida-Euroopas: faktiliselt on sõda selles piirkonnas lõpetatud, üks — ja meile kõige lähem ja rahutukstegevam sõjakolle on kustutatud. Selle asemele tulevad jälle diplomaatilised läbirääkimised, mis mõistagi võivad enesega kaasa tuua üllatusi. Siiski, Hitleri suur kõne Danzigis — muide, üks

tema paremaid — on küllaltki tagasihoidlik Saksamaa nõudmiste osas. Seepärast on põhjust arvata, et rahu jaluleseadmine Ida-Euroopas ei võta pikka aega, mis, mõistagi, kergendab Eestile ja teistele Balti riikidele neutraliteedi pidamist. Nüüdsest peale on sõjakolle meist kaugel.

See ei tähenda aga sugugi seisukorra kergendamist. Kui Poola vallutamine ei too enesega kaasa üldist rahutegemist, kui sõda Saksamaa ja Prantsus- ning Inglismaa vahel kestab peamiselt majandusliku blokaadi sõjana, siis jäävad püsima kõik need probleemid, mille lahendamine meie valitsuselt ja ka kodanikkonnalt nõuab suurendatud pingutusi. Eriti tähtsaks muutuvad majanduslikud, eriti väliskaubanduslikud küsimused, samuti aga liiklemise ja peamiselt transiidi küsimused. Neis ei kandu rõhk igakord üksnes tehnilisele korraldamisele, vaid ka orientatsioonile: Saksa ja Nõukogude Liidu osatähtsuse tõus praeguses olukorras on endastmõistetav. Kuid nende küsimuste lahendamine ei peaks tekitama ületamatuid raskusi, kui arvesse võtta, et vastastikused vahekorrad meil mõlema suurriigiga on juba pikemat aega olnud alati heanaaberlikud.

J. Udumäe.

Ilmub 6 korda aastas. Tellimishind: aastas kr. 3.50, poolaastas kr. 1.80.

Vastutav toimetaja: K. Särgava.

Väljaandja: Tallinna Eesti Rahvuslaste Klubi, Tallinn, Pärnu mnt. 10—16. Tel. 463-07.

29. septembril 1939.

R. Tohver & Ko trükk, Tallinn, 1939.

Meie esindame parimaid

SVECIA rohu- ja viljanitijaid, viljapeksu-
masinaid

RADIX reaskülvimasinaid

TEMPUS kunstväetise külvimasinaid

STIGLUFT viljapuhastajaid

JAEHNE diiselmootoreid

KNOCH õmblusmasinaid

ALATI LAOS: aiatööriistad, seemned, kunstväe-
tised, jõusöödad, raua-, ehituse-, põllumajanduse-,
koloniaal- ja majapidamistarbed

Tallinna Eesti Majandusühisus

ESTOONIA PUIESTEE 21

Tark perenaine
hoiab alati kodus

konserve

Need on vältimatud küla-
liste kostitamiseks või kui
tahate kiiresti seinestada

Müügil **„Lihatsentraalides“**

RESERVEERITUD

ETK *uudissigaretid*

**PALLAS
PÄRNU**

*Hea maitse ja paraja kangusega
Meeldivais ilukarpldes*

*Kui tahate lahti saada
kõigist putukatest, siis tarvitage*

SHELL-TOX'i

*mis hävitab kõik putukad ja on kahjutu
nii inimestele kui ka loomadele*

Shell Company of Estonia Ltd

Tallinn, Merepuiestee 17. Tel. 477-09

Hind 70 senti.